

วาทกรรมและอุดมการณ์เกี่ยวกับป่าในสังคมไทย¹

กมลรัตน์ เพ็ชรชาวเขียว^{2*} และจันทิมา อังคพนิชกิจ³

² กองบัญชาการกองทัพไทย กระทรวงกลาโหม ประเทศไทย

³ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Forest Discourse and Ideology in Thai Society

Kamonrat Phetkhowkhaw^{2} and Jantima Angkapanichkit³*

² Royal Thai Armed Forces, Ministry of Defence, Thailand

³ Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 2 June 2020

Revised 8 June 2020

Accepted 8 June 2020

คำสำคัญ

ป่า

วาทกรรมในพื้นที่

อุดมการณ์

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าและป่าไม้จากวาทกรรมสาธารณะและวาทกรรมในชุมชนว่าการสื่อความหมายเหล่านั้นแสดงอุดมการณ์เกี่ยวกับป่าอย่างไรในสังคมไทย โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์เป็นข้อมูลเอกสารที่เผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ตั๋วบทกฎหมายเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ จำนวน 6 ฉบับ ชาวหนังสือพิมพ์ที่เผยแพร่ระหว่างเดือนมิถุนายน 2558 ถึงเดือนมิถุนายน 2559 จำนวน 48 ข่าว ส่วนข้อมูลจากวาทกรรมในพื้นที่ที่มีประเด็นเกี่ยวกับป่า คือ ประชาชนจากชุมชนบ้านพี่เหนือ ต.บ้านพี่ อ.บ้านหลวง จ.น่าน ซึ่งมีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับป่าที่ปรากฏในข่าว

ผลการศึกษารวบรวมวิเคราะห์ด้านกลวิธีการอ้างอิง การใช้ภาคแสดง กลวิธีขยายความ และการใช้สหบท ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับป่า พบว่า ลักษณะภาษาเหล่านี้ทำให้เห็นความหมายเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ต่างกันไปตามประเภทของตัวบทที่มีผู้ผลิตตัวบทต่างกัน ในแง่ของการตีความ อุดมการณ์พบว่า อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกันของทุกกลุ่มที่มุ่งนำเสนอความหมายของป่าและความเป็นธรรมชาติที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้เห็นว่าเป็นน้ำเสียงที่เชื่อมโยงกับบริบทของโลกมากกว่าบริบทเฉพาะถิ่น

* Corresponding author

E-mail address:

tazzage_tk@hotmail.com

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์เพื่อการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยได้รับทุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ประจำปี 2559

Keywords:

Forest
discourse in place
ideology
Critical Discourse Analysis

Abstract

This research investigates how forest is made sense of in various Thai public discourses and community discourses. Critical Discourse Analysis was employed to explore forest ideology in Thai society. Data consisted of texts from public documents and interview transcripts. Texts were comprised of six enforcement laws related to forest discourse and 48 news items concerning forest from newspapers published between June 2015 and June 2016. Interview data were collected from a community in Ban Phi Nua, Nan province, where the forest problem originated and was then widely publicized in the news. Results of the textual analysis found that referential devices, predication, modification and intertextuality were applied in discourse when negotiating meanings related to forest. These strategies conveyed both explicit and implicit meanings, including the ideology behind language use. It was also found that all voices about forest shared the same concept of naturalness, involving ecological and environmental concerns as dialogic relations to the global rather than local viewpoint.

1. บทนำ

ประเด็นเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ในสังคมไทยมักรับรู้ผ่านการนำเสนอที่หลากหลายประเด็นเกี่ยวกับป่าในสังคมไทยเป็นประเด็นทางสังคมที่มีการถกเถียงอยู่บ่อยครั้ง ดังจะเห็นได้จากข่าวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันหลายข่าวด้วยกัน เช่น การบุกรุกป่าของชาวบ้าน ของนักการเมือง พื้นที่ทับซ้อนระหว่างพื้นที่มรดกกับพื้นที่ของรัฐ เป็นต้น ประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับป่า อาจจะเป็นผลมาจากวิธีคิดและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน บ่อยครั้งที่มักจะพบว่า ในข่าวมีการนำเสนอที่ทำให้เห็นว่าเกิดจากความเข้าใจต่างกัน เช่น พื้นที่ทับซ้อนระหว่างที่ดินมรดกตกทอดดั้งเดิมกับกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน⁴ จนทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นระหว่างฝ่ายรัฐกับชาวบ้านในพื้นที่ กรณีของการบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวบ้านอาจจะเกิดขึ้นจากวิธีการได้สิทธิของพื้นที่ทำกินที่แตกต่างกัน การได้สิทธิในการใช้พื้นที่ป่าเพื่อทำมาหากินด้วยวิธีการดั้งเดิมก็คือ การจับจองพื้นที่ป่าทางธรรมชาติซึ่งเป็นวิธีการที่ชาวบ้านมักใช้กันก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายที่ดินที่จะให้สิทธิแก่ผู้ถือครองที่ดินได้ตามโฉนดหรือเอกสารสิทธิที่ทางราชการออกให้ เห็นได้จากชาวบ้านที่อาศัย ณ บ้านถาวร ต.มหาชัย อ.ปลาปาก จ.นครพนม ได้รับที่ดินเป็นมรดกตกทอดมาจากครอบครัว ชาวบ้านยังไม่มีเอกสารสิทธิ์แสดงหลักฐานอย่างชัดเจนแต่กลับมีการดำเนินการในรูปการจ่ายภาษีบำรุงท้องที่ให้กับหน่วยงานรัฐมาตลอด ซึ่งทำให้ชาวบ้านเข้าใจไปเองว่าการกระทำในลักษณะดังกล่าวเป็นการครอบครองที่ดินมรดกอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังตัวอย่าง

ชาวบ้านเข้าร้องทุกข์ขอความเป็นธรรมผ่านสื่อมวลชนเพื่อเรียกร้องไปยังหน่วยงานเกี่ยวข้อง หลังได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าตรวจยึดพื้นที่ดินทำกินประมาณ 4 ไร่ เมื่อประมาณปี 2557 ซึ่งได้รับมรดกตกทอดมาจากพ่อแม่ เพื่อใช้ทำกิน ทำไร่ ทำสวน สร้างรายได้ เลี้ยงครอบครัวมานานเกือบ 100 ปี โดยเป็นที่ดินจับจองทำกินมาแต่พ่อแม่ ยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ โดยทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ได้เข้ามาขอตรวจยึดคืนเพื่อเป็นพื้นที่ปลูกป่าตามโครงการทวงคืนผืนป่าตามนโยบายของคสช. แต่ปัจจุบันจากการตรวจสอบมีการปล่อยเป็นที่รกร้างและต้นไม้ที่ปลูกฟื้นฟูป่าแห้งตายหมด โดยเจ้าของไม่สามารถเข้าไปทำไร่ ทำสวนตามปกติได้

(มติชนออนไลน์ 22 ส.ค., 2558 สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2558)

⁴ อ้างอิงจากข่าว *ยายวัย 70 ปีมีผืน ถูกป่าไม้ยึดที่ดินมรดกทำกินมาเกือบ 100 ปี อ้างนโยบายทวงคืนผืนป่า*. มติชนออนไลน์ 22 ส.ค. 2558 สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2558.

ในบางกรณีชาวบ้านที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อว่าเป็นผู้ทำลายป่าหรือผู้บุกรุกป่า และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย ประเด็นในการนำเสนอภาพด้านลบของคนกลุ่มนี้ก็อาจจะเข้มข้นและรุนแรงมากขึ้น เช่น กรณีชาวไทยภูเขาบนพื้นที่ราบสูงที่ถูกนำเสนอว่าเป็นตัวการสร้างความเสื่อมโทรมพื้นที่ป่าเพราะการเข้าทำไร่เลื่อนลอยและการลักลอบตัดไม้⁵

บางกรณีก็พบว่าฝ่ายรัฐหรือฝ่ายปกครองเองได้กลายเป็นคู่ขัดแย้งกับชาวบ้านสืบเนื่องมาจากการใช้มุมมองด้านกฎหมายในการจัดการพื้นที่ป่า รัฐจึงอาจถูกนำเสนอในฐานะของผู้มีอำนาจในการจัดการ และนำไปสู่การเป็นผู้กีดกันชาวบ้านจากการเข้าใช้ประโยชน์จากป่า และนำไปสู่การตีความว่าเป็น “ผู้ร้าย” ได้ เช่น กรณีการตายของบิลลี่ ชาวกะเหรี่ยงที่ป่าแก่งกระจานหรือกรณีการนำเสนอบนสื่อสาธารณะในเว็บไซต์ปฏิรูปที่ดินภาคอีสานรายงานเหตุการณ์เจ้าหน้าที่อุทยานไทรทองทับขับไล่ชาวบ้าน จำนวน 6 ชุมชน ออกจากพื้นที่ ต.วังตะเฒ่า และ ต.ห้วยแย้ อ.หนองบัวระเหว จ.ชัยภูมิ โดยการออกอุบายให้ชาวบ้านเซ็นยินยอมหนังสือเพื่อย้ายถิ่นฐานออกจากพื้นที่ทับซ้อนเขตอุทยานจนทำให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนเดือดร้อนและมีชาวบ้านเป็นจำนวนมากไร้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน⁶ การถ่ายทอดเนื้อหาในลักษณะนี้อาจทำให้สังคมเข้าใจว่าอำนาจของฝ่ายรัฐมีไว้ข่มเหงรังแกชาวบ้าน และยังมีเอกสารและงานวิชาการนำเสนอรัฐเป็นศัตรูกับชาวบ้านโดยผ่านมุมมองของนักวิชาการ ที่แสดงให้เห็นว่ารัฐถูกผลิตสร้างในฐานะเป็นผู้กีดกันชาวบ้านโดยใช้อำนาจของเจ้าพนักงานและกฎหมายบังคับในการจัดการป่า เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งอุทยานหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า⁷

ในกรณีเช่นนี้อาจทำให้เข้าใจได้ว่าการตรากฎหมายก็เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับป่าผ่านน้ำเสียงและมุมมองของรัฐ ปมความขัดแย้งไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับชาวบ้าน นายทุน หรือเกิดกับฝ่ายรัฐก็ตาม เรายังเห็นอีกประการหนึ่งคือ การสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว ความหมายอาจถูกสร้างขึ้นใหม่โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญด้วย ส่วนอีกด้านหนึ่งพบการสร้างความหมายใหม่ปะทะความหมายเดิมเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิดในรูปแบบใหม่ เช่น การใช้กลไกตามกฎหมายเพื่อปกป้อง

⁵ ดู กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ (2543). ปริจเฉทเกี่ยวกับคนกลุ่มน้อยในประเทศไทย การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁶ อ้างอิงจากข้อมูลข่าว *อช.ไทรทอง อ้างคำสั่ง คสช.64/57 เร่งให้ชาวบ้านหนองบัวระเหว ออกจากพื้นที่*. สำนักข่าวปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน 7 เมษายน 2559 สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2559.

⁷ การกำหนดนิยามประเภทของทรัพยากรในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เป็นปัญหาการกีดกันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพของประชาชนที่อาศัยร่วมกับป่า โปรดดู ศยามล ไกยูรวงศ์ และพรพนา ก้วยเจริญ. (บ.ก.). (2548). *การเมืองป่าไม้ไทยยุคหลังสัมปทาน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชีวิตและพื้นฟูธรรมชาติ.

สิทธิของตนเองในการดูแลและรักษาผืนป่า โดยกลุ่มการเคลื่อนไหวทางสังคมมักรณรงค์และสร้างความเข้าใจเรื่องหน้าที่การจัดการ ผืนฟู และอนุรักษ์ป่าตามสิทธิของชุมชนในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ให้แก่ชาวบ้าน และใช้เป็นเหตุผลสนับสนุนเมื่อเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการธรรมชาติระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากบทบาทในการดูแลหรือรักษาป่าเป็นภาระรับผิดชอบร่วมของประชาชน ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว ประชาชนเองมีสิทธิในรูปแบบของตนเองตามอำนาจของกฎหมาย (สมชาย ปรีชาศิลปกุล, 2557, น. 17) ประเด็นเหล่านี้นับเป็นปรากฏการณ์การสื่อสารผ่านถ้อยคำภาษาอย่างหนึ่งซึ่งทำให้เห็นการรับรู้หรือความเข้าใจเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ระหว่างกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกันในสังคมไทย ไม่ว่าจะกรณีใดก็ตาม จะเห็นได้ประการหนึ่งคือการนำเสนอความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ในสังคมไทยยังมีความคลุมเครือว่าป่าและป่าไม้คืออะไร คนแต่ละกลุ่มสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าและป่าไม้อย่างไร

งานวิจัยนี้จึงสนใจและมุ่งศึกษาว่าป่ามีการนำเสนออย่างไรผ่านกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่ม มีการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าอย่างไร การสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าเหล่านั้นสัมพันธ์กันกับอุดมการณ์ใดที่มีส่วนประกอบสร้างความหมายให้กับป่า ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) ตามแนวทางของ Fairclough (1995, 2001) เน้นการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) ที่ทำให้เห็นกระบวนการความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลกับวิถีปฏิบัติ (practice) หรือกิจกรรมทางสังคม (social activity) ที่สามารถตีความแง่มุมเชิงสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยอธิบายความคิดทางสังคมหรืออุดมการณ์ที่เป็นเบื้องหลังความคิดของบุคคลที่ไปสู่การสื่อความคิดหรือสร้างความหมายเกี่ยวกับป่าในสังคมไทย

นอกจากนี้ ตัวบทที่ปรากฏในสื่อสาธารณะนั้นอาจยังแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจเกี่ยวกับป่าเพียงแง่มุมหนึ่งเท่านั้น เพราะส่วนใหญ่มีการสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าจากบุคคลต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ประชาชนในพื้นที่ น้ำเสียงที่แสดงถึงความคิดเห็นของ “ชาวบ้าน” มักไม่ได้ถูกนำเสนอเป็นข้อมูลหลักในสื่อสาธารณะ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดและความหมายของป่าที่สัมพันธ์กับบุคคลหลายกลุ่มนั้นควรที่จะต้องศึกษาจากวาทกรรมในพื้นที่จริงควบคู่ไปด้วย งานวิจัยนี้จึงศึกษาทั้งจากตัวบทเอกสารราชการ เอกสารจากสื่อสาธารณะ และตัวบทจากชุมชนในสถานที่จริง ว่านำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่าอย่างไร สอดคล้องกันหรือไม่ เพียงใด เพื่อที่จะให้กระบวนการทางภาษาเปิดเผยเบื้องหลังความคิดความเข้าใจของแต่ละกลุ่มคนในสังคมไทยที่มีต่อป่าและป่าไม้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในวาทกรรมที่นำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่าในสื่อสาธารณะซึ่งเป็นน้ำเสียงของรัฐและสื่อ กับวาทกรรมเกี่ยวกับป่าในพื้นที่ซึ่งเป็นน้ำเสียงของประชาชนบ้านพี่เหนือ ต.บ้านพี่ อ.บ้านหลวง จ.น่าน

2. ศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับป่าที่ปรากฏในวาทกรรมเกี่ยวกับป่าที่นำเสนอโดยรัฐและสื่อมวลชนผ่านสื่อสาธารณะและวาทกรรมเกี่ยวกับป่าที่นำเสนอโดยประชาชนในพื้นที่บ้านพี่เหนือ ต.บ้านพี่ อ.บ้านหลวง จ.น่าน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. คัดเลือกข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง โดยมีวิธีการคัดเลือก ดังนี้

2.1 จำแนกกลุ่มตัวอย่างข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลตัวบทที่เผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะซึ่งเป็นตัวแทนของน้ำเสียงฝ่ายรัฐและสื่อมวลชน และข้อมูลตัวบทในพื้นที่จริงซึ่งเป็นตัวแทนของน้ำเสียงประชาชนในชุมชน โดยมุ่งเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับป่าและป่าไม้

2.2 แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม โดยพิจารณาที่การผลิตตัวบท (text production) ได้แก่ ตัวบทที่ผลิตโดยฝ่ายรัฐ ตัวบทที่ผลิตโดยสื่อมวลชน และตัวบทที่มาจากประชาชนในพื้นที่จริง ตัวบทที่ผลิตโดยฝ่ายรัฐ เป็นตัวบทที่เป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ ตัวบทที่ผลิตโดยสื่อมวลชนเป็นตัวบทข่าวเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ที่เผยแพร่ผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ และตัวบทในพื้นที่จริงเป็นตัวบทที่มาจากสัมภาษณ์คนในชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1) ตัวบทพระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ จำนวน 6 ฉบับถือเป็นองค์ความรู้ที่มีส่วนกำหนดความเข้าใจของสังคมโดยภาครัฐ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปเพื่อสนองประโยชน์ราชการแผ่นดินเป็นสำคัญ (สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ, 2557, น. 33) ความรู้ในลักษณะนี้มีผลกำกับความนึกคิดและพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบของรัฐอย่างเคร่งครัด

2) ตัวบทข่าวเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ในสื่อหนังสือพิมพ์เผยแพร่ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2558 - เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2559

3) ตัวบทสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากบุคคลในพื้นที่ โดยเลือกพื้นที่ที่ปรากฏเป็นข่าวประเด็นเกี่ยวกับป่า ได้แก่ พื้นที่หมู่บ้านบ้านพี่เหนือ ต.บ้านพี่ อ.บ้านหลวง จ.น่าน เลือกสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้ที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้านเกินกว่า 30 ปี จำนวน 6 คน

3. วิเคราะห์กลวิธีทางภาษานำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ที่ปรากฏในวาทกรรมของรัฐ วาทกรรมสื่อ และวาทกรรมในพื้นที่บ้านพี่เหนือ ต.บ้านพี่ อ.บ้านหลวง จ.น่าน

4. ตีความหมายการสื่อความหมายและอุดมการณ์เกี่ยวกับป่าที่ปรากฏในวาทกรรมเกี่ยวกับป่าที่นำเสนอผ่านน้ำเสียงของรัฐ สื่อมวลชน และคนในพื้นที่บ้านพี่เหนือ ต.บ้านพี่ อ.บ้านหลวง จ.น่าน

5. สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และเสนอแนะ

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ในสังคมไทยให้กับสังคม

2. เป็นแนวทางในการแก้ไขและการจัดการเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้อย่างเหมาะสมโดยนำความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้มาปรับใช้

5. วาทกรรม อุดมการณ์ และประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับป่า

งานวิจัยด้านภาษา วาทกรรม และอุดมการณ์ ได้มีการศึกษาอย่างมากมายในวงวิชาการไทย ในบทความนี้ต้องการอธิบายพอสังเขปเพื่อต้องการปูพื้นฐานเชิงกรอบการวิจัยที่จะใช้ตอบคำถามว่าด้วยการประกอบสร้างความหมายที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์เกี่ยวกับป่าและป่าไม้ในสังคมไทย

5.1 วาทกรรม

วาทกรรมเป็นกิจกรรมทางสังคม และมีภาษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสื่อและสร้างวาทกรรม การศึกษาวาทกรรมจึงไม่สามารถแยกภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ได้อย่างอิสระ (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2562) กล่าวอีกทางหนึ่ง วาทกรรมก็คือ วัฒนธรรมการเมือง ประวัติศาสตร์ สังคมและเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการควบคุมและกำหนดความคิด พฤติกรรม วิถีปฏิบัติและการกระทำทางสังคมโดยที่คนเราไม่รู้ตัว และมีกรอบการศึกษาที่เรียกว่า วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) ช่วยเปิดเผยให้เห็นถึงอุดมการณ์หรืออำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบท และยังช่วยให้เห็นปัญหาทางสังคมบางประเด็นได้ เช่น ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม การเลือกปฏิบัติ การครอบงำทางความคิด การเหยียดเชื้อชาติหรือเพศ

การศึกษาวาทกรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น อาจแบ่งได้เป็น 2 แนวทางที่แตกต่างกัน การศึกษาวาทกรรมแนวทางแรกมองภาษาเป็นสื่อกลางในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่วนการศึกษาวาทกรรมอีกแนวทางหนึ่งมองกระบวนการผลิตผ่านความรู้โดยใช้ภาษา และภาษาจะสร้างความหมายที่มีอิทธิพลต่อการกระทำและแสดงออกต่าง ๆ เพื่อจำแนกความเหมือนและความ

แตกต่างในการศึกษาและป้องกันความสับสน Fairclough (1995, p. 18) ได้เสนอแนวคิดในการศึกษาวาทกรรมที่มุ่งเน้นทฤษฎีทางสังคมตามแนววิพากษ์แบบสำนักหลังโครงสร้างนิยม เช่น รูปแบบขององค์ความรู้ หรือกระบวนการสร้างความจริงทางสังคม เรียกว่าการศึกษาวาทกรรมในความหมายเชิงสังคมศาสตร์ (social discourse) โดยอาศัยความรู้ทางภาษาศาสตร์ในการวิเคราะห์ด้วยท เพราะเห็นว่าการใช้ภาษาที่สัมพันธ์กัน มนุษย์ใช้ภาษาตามวิถีทางที่สังคมกำหนดและการใช้ภาษานั้นจะส่งผลต่อการสานความสัมพันธ์ทางสังคมได้ แฟร์เคลอฟจึงชี้ให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการสร้างความหมายของบุคคล เนื่องจากองค์ประกอบเหล่านั้นสามารถส่งผลต่อการรับรู้และเข้าใจความหมาย ตลอดจนการตัดสินใจของผู้สื่อสารแต่ละฝ่ายได้

กรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์เคลอฟจึงประกอบไปด้วยส่วนสำคัญในการวิเคราะห์วาทกรรม 2 ประการ คือ การวิเคราะห์สถานการณ์สื่อสาร (analysis of communicative events) เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบทางวาทกรรม 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านตัวบท (text) ที่มีรูปแบบต่างๆ มิติด้านภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) และมิติด้านวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural practice) ที่ปรากฏในสถานการณ์การสื่อสาร และอีกส่วนหนึ่งคือการวิเคราะห์ระเบียบของวาทกรรม (analysis of the order of discourse) เป็นการศึกษาตัวบทกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการผลิตตัวบทและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การวิเคราะห์รูปแบบนี้เน้นการอธิบายเพื่อมุ่งตอบคำถามเรื่องความสัมพันธ์ของสถานการณ์การสื่อสารกับตัวบทว่ามีวิธีอย่างไร ซึ่งถือเป็นส่วนของการวิเคราะห์ที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจเชิงสถาบันทางสังคมที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางวาทกรรมและกระบวนการทางวาทกรรม (ติอณา คาซา, 2557, น. 13)

แฟร์เคลอฟอธิบายกรอบการวิเคราะห์ตัวบทกับกระบวนการทางวาทกรรมโดยการผนวกส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ตามที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 2 ส่วนเข้าด้วยกันโดยใช้ฐานคิดแนวมาร์กซิสต์ว่าด้วยเรื่องกระบวนการผลิตและการบริโภค ผนวกด้วยมิติด้านหน้าที่ตามแนวคิดภาษาศาสตร์ระบบหน้าที่ของฮัลลiday (Halliday, 1978) ตัวบท (text) จึงเป็นผลผลิตหนึ่งจากกระบวนการผลิตตัวบท (process of production) ตัวบทมีหน้าที่ตามแนวความคิดของภาษาศาสตร์ระบบหน้าที่ของฮัลลiday ในแง่ที่ว่ารูปภาษาในตัวบทจัดเป็นกิจกรรมทางสังคม ภาษาเป็นการกระทำและพฤติกรรมทางสังคมที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารและเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรม (จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549) การวิเคราะห์ตัวบทจึงบ่งชี้การจัดการภายในภาษาที่สัมพันธ์กับหน้าที่ทางสังคมควบคู่กัน ตามแนวคิดของฮัลลiday ตัวบทจึงมีหน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด (ideational function) หน้าที่ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal function) และหน้าที่ด้านการ

เรียบเรียงความ (textual function) กลไกทางภาษาทั้งหมดจึงถูกประกอบกันขึ้นเพื่อสื่อและสร้างความหมายผ่านตัวบทเหล่านี้ (จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549)

ภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค และการกระจายตัวบทภายในวาทกรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการตีความ (Interpretation) จากการวิเคราะห์ตัวบทภาคปฏิบัติทางวาทกรรมจึงมักจะเปิดเผยให้เห็นถึงองค์ประกอบและบริบทที่เกี่ยวข้องกับตัวบทที่ประกอบสร้างขึ้นในวาทกรรม ว่ากระบวนการผลิต กระบวนการบริโภค และกระบวนการกระจายตัวบทไปสู่ผู้บริโภคเป็นอย่างไร มีใครเกี่ยวข้องบ้าง ภาคปฏิบัติทางวาทกรรมปฏิบัติจึงเสมือนเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงระหว่างตัวบทกับบริบททางสังคมกับวัฒนธรรม

วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) เป็นกระบวนการทางวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ ความรู้เชิงนามธรรม เช่น อำนาจ อุดมการณ์ ค่านิยม ความไม่เท่าเทียมกัน และอัตลักษณ์ เนื่องจากปัจจัยเหล่านี้สามารถนำไปสู่การผลิตใหม่ การผลิตซ้ำ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มิติด้านวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมนี้จะเป็นบริบทที่มีผลต่อการอธิบายประเด็นทางสังคมหรือประเด็นปัญหาที่ผู้ศึกษาด้านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มุ่งเน้นที่จะตอบคำถาม (จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549)

สำหรับในงานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์ตัวบทตามแนวคิดของ Halliday (1994) เช่นเดียวกับแบร์เคลลาฟ โดยเน้นตัวบทว่ามีหน้าที่หลัก ได้แก่ หน้าที่เชิงความคิด (ideational function) หน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ (interpersonal function) และหน้าที่เชิงตัวบท (textual meaning) หน้าที่เชิงความคิด (ideational function) ใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์และความคิดระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวสามารถสะท้อนความคิด รสนิยม ความเชื่อ หรือประสบการณ์ของผู้สื่อสารโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม หน้าที่ปฏิสัมพันธ์ (interpersonal function) จะอธิบายหน้าที่ของภาษาแสดงการดำรงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มทางสังคม เมื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ผู้ผลิตตัวบทได้พิจารณาแล้วจะถูกถ่ายทอดออกมาผ่านการคัดเลือกใช้ภาษาในตัวบท ส่วนหน้าที่เชิงตัวบท (textual function) เป็นการเรียบเรียงความสัมพันธ์ภายในระหว่างประโยคเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และความลื่นไหลของรูปประโยค หน้าที่ของการสื่อสารเชิงตัวบทสามารถพิจารณาจากหน่วยข้อความหลักหรือใจความหลัก (Theme) และหน่วยข้อความรองหรือใจความรอง (Rheme) ใจความหลักเป็นข้อความที่ผู้พูดใช้ขึ้นต้นประโยค เพื่อต้องการสื่อในสิ่งที่ตนคิดว่าจำเป็น เพื่อเตรียมผู้ฟังหรือผู้อ่านไว้เพื่อรับข้อความที่เป็นรายละเอียดหรือเป็นข้อมูลใหม่ ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะเชิงตัวบทในการทำหน้าที่สร้างความสำคัญกับภาษาทุกระดับในทุกสถานการณ์ของการสื่อสาร (จันทิมา อังคณชกิจ, 2562)

การวิเคราะห์ตัวบทตามแนวคิดของอัลลิตเดย์ข้างต้นนี้มีความสอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมทั้ง 3 มิติของแฟร์เคลาฟได้เป็นอย่างดี

5.2 อุดมการณ์

“อุดมการณ์” (ideology) เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญของการศึกษาวาทกรรมในมิติสังคม เนื่องจากเป็นสิ่งที่จะช่วยเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารในชีวิตประจำวันกับภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมและอำนาจในสังคมที่แฝงเร้นกับสถานการณ์การสื่อสารเหล่านั้น (Johnstone, 2008) แต่การอธิบายเรื่องอุดมการณ์ก็นับว่าเป็นเรื่องยากเรื่องหนึ่ง เนื่องจากคำว่า “อุดมการณ์” (ideology) เป็นคำที่มีใช้กันอย่างทั่วไป สกอลลอนและคณะ (Scollon et. al, 2012) ได้กล่าวว่า คำนี้ปรากฏใช้ในภาษาอังกฤษมากกว่าสองร้อยปี (p. 111) โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเป็นศัพท์ทางวิชาการ (technical term) ดังนั้นเมื่อต้องอธิบาย จึงจำเป็นต้องแยกออกจากกันเพื่อไม่ให้ปะปนกันจนเกิดเป็นความสับสน

ในวงการผู้ที่ศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical discourse analysis – CDA) มักอธิบายว่า อุดมการณ์เป็นชุดหรือระบบของความเชื่อหรือทัศนคติที่เป็นพื้นฐานของกลุ่มสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและมีอยู่ในความคิดของสมาชิกภายในกลุ่มนั้น (Bloor & Bloor, 2007, p. 10) บางคน เช่น Mesthrie (2001, p. 320) มองว่าอุดมการณ์ไม่ควรเป็นเพียงชุดความคิดเท่านั้น แต่ควรมองว่าเป็นวิถีปฏิบัติทางคำพูดและทางวัฒนธรรมที่ทำให้กลุ่มสังคมบางกลุ่มได้ใช้ในการสื่อสารและการประกอบกิจกรรมในชีวิต

ฟานไดจ์ (van Dijk) เป็นผู้หนึ่งที่พยายามอธิบายอุดมการณ์ในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์อย่างเป็นระบบและชัดเจน ได้ชี้ให้เห็นแง่มุมเกี่ยวกับการอธิบายมโนทัศน์อุดมการณ์ว่าต้องประกอบด้วยมุมมอง 4 แง่มุมประกอบเข้าด้วยกัน ได้แก่ มีระบบของความเชื่อ (a system of beliefs) มีหน่วยประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม (constituent of the identity of a group) พลังอำนาจที่เป็นตัวกำหนด (its dominating force) และสถานะที่มั่นคงหนักแน่น (its stability) (van Dijk, 2006) ทั้งนี้เพราะหากเชื่อว่ามีอุดมการณ์หนึ่ง ๆ เกิดขึ้นจำเป็นที่จะต้องพิจารณาว่า อุดมการณ์นั้นเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มใดหรือกลุ่มทางสังคมกลุ่มใด กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมนั้นจะต้องมีลักษณะเฉพาะหรือมีอัตลักษณ์บางอย่างที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น มีระบบคิดหรือระบบความเชื่อว่าด้วยเรื่องอะไรที่เป็นพื้นฐานที่ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มทางสังคมนั้นเชื่อหรือคิดในแนวทางเดียวกัน ความคิดหรือความเชื่อที่เป็นระบบนั้นมีพลังอำนาจที่สามารถกำหนดทิศทางหรือชักนำให้ผู้คนพูด คิด ทำ หรือปฏิบัติกิจกรรมในสังคม และหากนับว่าเป็นอุดมการณ์แล้ว มักจะมีความมั่นคงหนักแน่นสูง ไม่ปรับเปลี่ยนไปมาง่าย ๆ เช่น กลุ่มบุคคลที่นิยมและเชื่อตามแนวคิดทางการเมืองของพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็มักจะพูด คิด ทำ และปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับพรรคการเมืองนั้น ๆ ซึ่งจะ

มีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างไปจากพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมืองอื่น เมื่อเชื่อและนิยมตามแนวคิดนั้นแล้ว ก็มักจะพร้อมทำตาม ปฏิบัติตาม และก็ยากที่จะปรับเปลี่ยนไปได้ง่าย ๆ ลักษณะเหล่านี้ประกอบเข้าด้วยกันก็จัดได้ว่าเป็น “อุดมการณ์”

แต่ในบางครั้ง อุดมการณ์ก็ไม่ได้อธิบายได้ชัดเจนเช่นเดียวกับการอธิบายข้างบน เนื่องจากบุคคลบางคนหรือกลุ่มบุคคลมีความซับซ้อนจากตัวแปรอื่น ๆ ทางสังคม เช่น อาชีพ ชาติพันธุ์ อายุ เพศ หรือความนิยมชมชอบในกิจกรรมอดิเรกบางอย่างที่แตกต่างกัน การแสดงออกทางอุดมการณ์บางอย่างจึงอาจไม่ชัดเจน หรืออาจคลุมเครือเพื่อการเอาตัวรอด เพื่อผลประโยชน์บางอย่าง หรือเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาบางเรื่องเพื่อลดความขัดแย้ง เป็นต้น เมื่อมีความซับซ้อน บางครั้งจึงทำให้การอธิบายเรื่องอุดมการณ์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเรื่องของ “อำนาจ” (power) ที่แฝงอยู่ด้วย Fairclough (1989, p. 49) จึงได้เสนอความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอำนาจในวาทกรรมขึ้น โดยพิจารณาออกเป็น 2 ทาง คือ อำนาจในวาทกรรม กับอำนาจที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรม

อำนาจในวาทกรรม (power in discourse) เป็นการกระทำผ่านการประกอบสร้างตัวบทที่อยู่ในวาทกรรมหนึ่ง ในขณะที่อำนาจที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรม (power behind discourse) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคมหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มทางสังคมที่อยู่ในภาคปฏิบัติทางวาทกรรม (discursive practice) ทำให้มีพลังในการกำหนดหรือครอบงำความคิดบางอย่างและทำให้วาทกรรมปรากฏตัวขึ้น ลักษณะเช่นนี้ภายหลังได้รับการยอมรับและเห็นพ้องต้องกันเมื่อต้องอธิบายเรื่องอุดมการณ์กับการครอบงำทางความคิด (ideology and hegemony) ในวาทกรรม van Dijk (2008) จึงเน้นอย่างมากเมื่อต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและประเด็นทางสังคมที่ปรากฏในวาทกรรม เช่น ความกีดกันทางเชื้อชาติในวาทกรรม (racism in discourse) ทำให้เกิดการแบ่งแยกความเป็น “พวกเรา” (US) และ “พวกเขา” (THEM) ขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมการเมือง วาทกรรมหนังสือพิมพ์ก็ปรากฏอุดมการณ์เกี่ยวกับการกีดกัน (discrimination) และเชื้อชาตินิยม (racism)

อุดมการณ์ยังอาจเป็นมโนทัศน์ในการศึกษาประเด็นว่าด้วยการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมด้วย เพื่อมุ่งเน้นไปที่ความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนและวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่พบในการสื่อสาร เช่น การสื่อความหมาย เป้าหมายในการสื่อสารหรือวจนลีลา ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์สร้างและให้ความหมายขึ้นมา (Wood, 2004, p. 25) กลุ่มคนที่มีลักษณะร่วมกันอาจเป็นการกระทำจนเป็นนิสัยที่คุ้นเคย พฤติกรรมที่คล้ายคลึง หรือประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อร่วมกันที่เป็นลักษณะแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มสังคม วัฒนธรรมจึงสามารถสื่อถึงการรวมกลุ่มของคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันและมีวิถีปฏิบัติเหมือนกัน หรือที่เรียกว่า ชุมชนปฏิบัติการ (community of practices - CofPs) เช่น อารมณ

ความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยม อำนาจ วิธีการสื่อสาร พฤติกรรม ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และยอมรับของสมาชิก และคุณลักษณะเหล่านั้นจะต้องสามารถแยกแยะความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ความเป็นชายขอบหรือความเป็นบุคคลภายนอกได้อย่างชัดเจน (Wenger, 1998; van Dijk, 2006, p. 117) จึงระบุลักษณะของอุดมการณ์ว่าจะต้องสอดคล้องอยู่ในความเชื่อร่วมกันของสังคม อุดมการณ์จึงไม่ใช่เรื่องของชุดความเชื่อของปัจเจกชนของแต่ละบุคคล และไม่จำเป็นต้องเป็นความคิดครอบงำทางสังคมเชิงลบ เช่น การเหยียดสีผิว การเหยียดเชื้อชาติ ความไม่เท่าเทียมกันเท่านั้น ในความคิดเห็นด้านบวกอื่นๆ เช่น ความนิยมแฟชั่น ธรรมเนียมในการเลือกเฟอร์นิเจอร์ การเลือกรับประทานอาหารสุขภาพ ฯลฯ วิถีปฏิบัติของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่แสดงออกผ่านพฤติกรรมและกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ผ่านการคิดที่มีอุดมการณ์แฝงอยู่เป็นเบื้องหลังทั้งสิ้น เช่น เราปฏิเสธการใช้ถุงพลาสติกหรือกล่องโฟมก็อาจมีความคิดเชิงอุดมการณ์ว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม ลักษณะเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงมองว่าอุดมการณ์ดำรงอยู่ในทุกหนทุกแห่งที่มีวิถีปฏิบัติทางสังคมของคน และมีบทบาทต่อความคิดของบุคคลที่จะยอมรับต่อต้าน หรือเป็นปรปักษ์ต่อกลุ่มคนอื่นๆ ด้วยเช่นกัน

5.3 ประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับป่า

ความเข้าใจและความเชื่อเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ในสังคมมีมุมมองแตกต่างกันออกไปภายใต้คำว่า “ป่าหรือป่าไม้” ประกอบไปด้วยชุดความรู้หลายชุดที่สะท้อนความหมายของป่าตามแต่ละช่วงเวลา เช่น ปัจจัยสภาพสังคมและการเมือง ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่มีอิทธิพลต่อสังคมหล่อหลอมเข้ารวมกัน ในปัจจุบันมีงานวิจัยมากมายที่ศึกษาว่าทฤษฎีเกี่ยวกับป่า ซึ่งแต่ละงานชี้ให้เห็นถึงชุดความรู้และประเด็นศึกษาที่แตกต่างกัน

งานวิจัยหลายงานชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ความหมายเกี่ยวกับป่าในสังคมไม่ได้มีเพียงชุดความรู้เดียวที่กำหนดที่ผูกขาดความเข้าใจนั้น เพราะมีเงื่อนไขทางคุณค่า สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งๆ ส่งผลต่อการรับรู้ มีการศึกษาวิจัยที่ใช้แนวทางการวิเคราะห์แยกองค์ประกอบ (componential analysis) เพื่อใช้พิจารณาองค์ประกอบทางความหมายของคำศัพท์ และการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีเชิงวิพากษ์ร่วมกับบริบทของการสื่อสารงานของวูล์ฟและไคลน์ (Wolf and Klein, 2007) ใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อความมุ่งวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาจากทฤษฎีเกี่ยวกับพื้นที่เฉพาะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีการจัดสรรปันส่วนเพื่อจุดมุ่งหมายใดมุ่งหมายหนึ่ง หรือที่เรียกว่า พื้นที่ป่าโครงการ (working forest) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชุดความคิดและความเข้าใจว่าทฤษฎีเชิงสังคมและการเมือง (socio-political discourse) เกี่ยวกับการสื่อความหมายของพื้นที่ป่าโครงการกับทฤษฎีของชุมชน

งานของกมลธรรม ชื่นพันธุ์ (2539) ใช้วิธีวิเคราะห์แยกองค์ประกอบ (componential analysis) มุ่งศึกษาคำศัพท์เกี่ยวกับป่าชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวเมี่ยน โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำศัพท์เกี่ยวกับป่าชุมชน และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกตระหว่างกิจกรรมที่เกิดขึ้นของชาวเมี่ยนในพื้นที่ ต.ปงเตา อ.งาว จ.ลำปาง ผลการศึกษาพบว่า จำนวนคำศัพท์เกี่ยวกับป่าชุมชนของชาวเมี่ยนมีทั้งหมด 4 คำ ได้แก่ 1) ป่าเป็นบริเวณที่รกไปด้วยวัชพืช 2) ป่าเป็นบริเวณเต็มไปด้วยต้นไม้เล็กและใหญ่ 3) ป่าเป็นบริเวณที่เต็มไปด้วยต้นไม้รกทึบ และ 4) ป่าเป็นบริเวณที่มีต้นน้ำ ทั้งนี้ คำศัพท์แต่ละคำยังสามารถแบ่งรายละเอียดย่อยที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป โดยมีองค์ประกอบที่แตกต่างกันด้วยมิตีย่อย 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) สี 2) สภาพพื้นที่ (หนาทึบ รกร้าง เต็มไปด้วยหญ้า วัชพืชหรือเถาวัลย์ และเต็มไปด้วยต้นไม้เล็กและต้นไม้ใหญ่) 3) แหล่งน้ำ และ 4) การใช้ประโยชน์จากสถานที่ ส่วนลักษณะร่วมกันมีรายละเอียดย่อยหนึ่งรายการ คือ เป็นบริเวณพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีต้นไม้เป็นส่วนประกอบ

งานที่ใช้กรอบแนวคิดเชิงวิพากษ์ เช่น งานของธัญญา สังขพันธานนท์ (2556) ที่ใช้วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ งานของเสนห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ (2536) ใช้กรอบแนวคิดเชิงมานุษยวิทยาเพื่อศึกษาอุดมการณ์และอำนาจ งานทั้งสองเรื่องทำให้เห็นว่ามุมมองเกี่ยวกับป่าและป่าไม้ในสังคมไทยมีความคิดเชิงบริบททางสังคมวัฒนธรรม และแสดงความผูกพันของคนในชุมชนกับป่า ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

6. กลวิธีภาษาการนำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่า

การวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาได้วิเคราะห์ผ่านตัวบทที่มีความแตกต่างกันตามภาคปฏิบัติ การทางวาทกรรม ได้แก่ ตัวบทกฎหมายที่มีผู้ผลิตเป็นฝ่ายรัฐ ตัวบทสื่อหนังสือพิมพ์ที่ผู้ผลิตเป็นสื่อมวลชน และตัวบทการสัมภาษณ์ที่เป็นวาทกรรมของคนในพื้นที่ เมื่อพิจารณาตามประเภทตัวบททั้งสามประเภทแล้ว พบว่ามีลักษณะเด่นด้านกลวิธีการอ้างอิง การใช้ภาคแสดง การขยายความ สหบท และการเปรียบเทียบ ดังนี้

6.1 กลวิธีการอ้างอิง

กลวิธีการอ้างอิง (reference) เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อความ และจะถูกนำมาปรับใช้ในกรณีข้อความเดียวไม่สามารถเข้าใจหรือนำมาตีความได้โดยลำพัง การใช้กลวิธีการอ้างอิงในข้อความนั้นจะมีคุณลักษณะการเชื่อมโยงความ หรือกล่าวอีกทางหนึ่งคือข้อความแต่ละข้อความมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เป็นเรื่องเดียวกัน (จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2562, น. 93) จากข้อมูลพบว่าการอ้างอิงในวาทกรรมเกี่ยวกับจากตัวบทแต่ละประเภท มีกลไกการอ้างอิงหลัก ๆ 2 ประการ ได้แก่ การอ้างอิงป่าหรือป่าไม้ และการอ้างอิงบุคคลที่สัมพันธ์กับป่า

6.1.1 การอ้างถึงป่าหรือป่าไม้

การอ้างถึงป่าหรือป่าไม้ มีลักษณะทางภาษา จัดได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) การใช้คำนามหลักกว่า *ป่า* หรือ *ป่าไม้* 2) การใช้คำนามหลัก *ป่า* หรือ *ป่าไม้* ร่วมกับการระบุประเภทของป่า เช่น *ป่าเศรษฐกิจ* *ป่าเบญจพรรณ* 3) การใช้คำศัพท์อื่นๆ ที่บ่งชี้เกี่ยวกับป่า เช่น *พื้นที่เขตสัมปทาน* *พื้นที่อนุรักษ์* *อุทยานแห่งชาติ* และ 4) การใช้ศัพท์ที่มีวงความหมายแสดงองค์ประกอบเกี่ยวกับป่า เช่น *ต้นน้ำ* *เขตไม้สัก* *เขื่อน*

ตัวบทประเภทกฎหมาย มีลักษณะเด่นด้านการอ้างถึงป่าหรือป่าไม้ในแง่ที่เป็นการสร้างนิยามความหมายเพื่อให้เกิดการอ้างอิง ทำให้เห็นว่า “ป่า” ต้องเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการครอบครองทางกฎหมาย (ดังตัวอย่างที่ 1) ขณะเดียวกันก็สามารถเป็นพื้นที่จัดสรรได้ตามอำนาจของรัฐ เพื่อใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะและความมั่นคงของชาติ ดังปรากฏในตัวอย่าง (2) และ (3) คำว่า “ป่า” และ “ป่าไม้” มักถูกใช้ผ่านตัวบทกฎหมายในลักษณะที่มีความหมายทับซ้อนกัน

(1)

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“ป่า” หมายความว่า ที่ดินรวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายพระราชบัญญัตินี้

(มาตรา 4 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507)

(2)

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ใดในเขตสัมปทานเพื่อประโยชน์ในการสร้างเขื่อนชลประทาน หรือเขื่อนพลังน้ำหรือเพื่อการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ หรือความมั่นคงของชาติ หรือเพื่อรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่นให้รัฐมนตรี โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการรัฐมนตรี มีอำนาจสั่งการดังต่อไปนี้

(มาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484)

(3)

มาตรา 19 บทบัญญัติในมาตรา 16 และมาตรา 17 มิให้ใช้บังคับแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติภารกิจไปเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ หรือการศึกษา หรือวิจัยทางวิชาการ หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการทัศนศึกษาหรือการพักอาศัย หรือเพื่ออำนวยความสะดวก หรือให้ความรู้แก่ประชาชน ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี

(มาตรา 65 แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484)

ตัวอย่าง (1) พบค่านามหลักกล่าวถึงป่าชัดเจนในใจความหลัก (theme) ส่วนใจความรอง (rheme) ทำให้เห็นส่วนประกอบที่เป็นรายละเอียดของป่าซึ่งหมายรวมถึงพื้นที่ทั้งบนบกและในน้ำ ตัวอย่าง (2) กับ (3) ไม่มีการใช้คำว่า *ป่า* หรือ *ป่าไม้* อย่างชัดเจน แต่พบการใช้ศัพท์ที่แสดงวงความหมายของป่าที่สอดคล้องกับคำนิยามในตัวอย่าง (1) ได้แก่ *พื้นที่ได้ในเขตสัมปทานอุทยานแห่งชาติ* ซึ่งเป็นพื้นที่ควบคุมใช้สำหรับวัตถุประสงค์ของประเทศทางใดทางหนึ่ง ตัวยกประเภทกฎหมายจึงเน้นป่าในแง่ของพื้นที่อยู่ในรูปแบบของประโยชน์และการพัฒนาชาติด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความมั่นคง ด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่รองรับความปลอดภัย และด้านการดำรงชีวิตของประชาชน รูปนามวลี ที่หลากหลาย เช่น *เขื่อนชลประทาน เขื่อนพลังน้ำ การศึกษา การวิจัย วิชาการ การค้นคว้า* จึงสะท้อนให้เห็นว่าป่าสามารถเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งปลูกสร้างและกิจกรรมต่างๆ ได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐและเพื่อประโยชน์ของสาธารณชนเป็นสำคัญ

ตัวยกประเภทข่าว พบการอ้างถึงเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ด้วยการใช้นามวลีที่แสดงถึงพื้นที่และมีส่วนขยายที่บ่งชี้ถึงประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ป่าที่สัมพันธ์กับชุมชน เช่น *พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ทำกิน ป่าเศรษฐกิจชุมชน ป่าชุมชน* ฯลฯ ที่อ้างอิงกับวาทกรรมกฎหมายและสัมพันธ์กับอำนาจรัฐ เนื่องจากเนื้อหาเกี่ยวกับป่าในข่าวหนังสือพิมพ์มักนำเสนอประเด็นที่เกิดปัญหากรณีพิพาทเกี่ยวกับพื้นที่ป่า ทำให้ต้องมีการดำเนินคดีตามกฎหมาย ประเด็นการบุกรุก และการทำลายป่า หรือการบำรุงรักษา การรณรงค์ป่า รวมถึงการควบคุมพื้นที่ความมั่นคงของประเทศ เช่น ปัญหาแรงงานต่างด้าว เป็นต้น ดังปรากฏในตัวอย่าง (5) การอ้างถึงป่าหรือป่าไม้ในข่าวจึงปรากฏคำศัพท์ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่มักนำเสนอในแง่ที่เป็นทรัพยากรชนิดหนึ่งที่สามารถขับเคลื่อนกลไกทางเศรษฐกิจของประเทศ คำศัพท์ที่กล่าวถึงทรัพยากร มักเป็นนามวลีที่มีความหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น *ป่าเศรษฐกิจ ป่าเศรษฐกิจชุมชน* คำศัพท์ที่บ่งชี้ป่าด้วยส่วนประกอบที่เป็นต้นไม้อ่างประเภทที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น *พะยูง ไม้ยาง ไม้ตะเคียน* ฯลฯ และการอ้างถึงป่าที่สื่อถึงการฟื้นฟู การอนุรักษ์เพื่อให้ป่ามีมูลค่าเพิ่มขึ้น ดังที่ปรากฏในตัวอย่าง (5) เกี่ยวกับ *แผนฟื้นฟูพื้นที่ป่า*

ตัวยกสัมภาษณ์ที่เป็นวาทกรรมในพื้นที่บ้านพี่เหนือ อ.บ้านหลวง จ.น่าน พบว่ามีใช้การอ้างถึงป่าหรือป่าไม้ด้วยค่านามหลัก “ป่า” เหมือนกับตัวยกประเภทกฎหมายและประเภทข่าว แต่ที่ต่างกันคือ ตัวยกสัมภาษณ์ที่เป็นน้ำเสียงของคนในพื้นที่ แยกความต่างทางความหมายของ “ป่า” เป็นสองนัย นัยหนึ่งเป็นความหมายที่ต่างไปจากวาทกรรมกฎหมาย ป่ามีความหมายในเชิงทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน โดยไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือการครอบครองทางกฎหมาย แต่ประชาชนในพื้นที่ใช้ประโยชน์เป็น “พื้นที่ทำกิน” บางครั้งก็ปรากฏเป็นคำช้อนว่า “ป่าเขา” ส่วนอีกนัยหนึ่งหมายถึงพื้นที่ควบคุมโดยรัฐ โดยใช้นามวลีบ่งชี้วงความหมายเกี่ยวกับป่า เช่น

อุทยานแห่งชาติ พื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า นอกจากนี้ยังพบการใช้นามวลที่สื่อถึงป่าด้วยคำบอกพื้นที่ร่วมกับส่วนขยาย เช่น พื้นที่ต้นน้ำ ป่าต้นน้ำ ป่าอุดมสมบูรณ์ คำศัพท์ลูกกลุ่มที่สื่อถึงองค์ประกอบของธรรมชาติในพื้นที่ป่า เช่น เห็ด สัตว์ป่า ทรัพยากร เพื่อสื่อให้เห็นลักษณะนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ที่น่าสนใจคือมีการใช้นามวลอ้างอิงถึงแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ ป่าลุ่มน้ำ A1 A2 ซึ่งมีลักษณะเป็นสหบทด้วย ดังปรากฏในตัวอย่าง (4) ขณะเดียวกันผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีการใช้นามวล พื้นที่ต้นน้ำ ป่าต้นน้ำ ป่าอุดมสมบูรณ์ อ้างถึงป่าซ้ำอีกครั้งเพื่อเน้นความหมายของป่าอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ของตน ในตัวอย่าง (6) คำว่า “ของป่า” จึงถูกประกอบสร้างให้รับรู้ถึงสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์หรือความหลากหลายของระบบนิเวศที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ แม้ว่าทรัพยากรและของป่าเหล่านี้อาจจะมาด้วยการจัดการของมนุษย์ก็ตาม

(4)

เดิมนี้เป็นป่านะ ซึ่งตอนนี้พื้นที่ทำกินเป็นป่าส่วนใหญ่แล้วก็ไม่ได้มีเอกสารสิทธิอะไร ก็ยังเป็นป่าเขาเรียกว่าป่า

ลุ่มน้ำ A1 A2 อยู่เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นพื้นที่ราบนี้ก็บางส่วนก็จะมีเอกสารสิทธิเป็นสปก. ส่วนใหญ่จะครึ่ง ถ้าจะเป็นพวกโหนด นส.3 ก็อาจจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเป็นบ้าน ก็พื้นที่นี้ติดกับเขตอุทยานนั้นบุรีฝั่งทิศตะวันออก ทิศเหนือจะติด อ.ปง จ.พะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเป็นพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำพี ส่วนทิศตะวันตกก็จะติดกับอำเภอชะเมวก จ.พะเยา เหมือนกัน ก็จะเป็นชุมชนสุดท้ายอย่างที่บอกเมื่อกี้ แต่ว่าจะมีพื้นที่ป่าเยอะมากเหนือหมู่บ้านขึ้นไปยังสมบูรณอยู่จะครึ่งจะเป็นต้นน้ำ พีคือแม่น้ำสายหลักของแม่น้ำยม

(สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ อุดคำอ้าย, 2560)

6.1.2 การอ้างถึงบุคคลที่สัมพันธ์กับป่า

ตัวบทประเภทกฎหมาย มีการอ้างถึงบุคคลที่สัมพันธ์กับป่ามุ่งเน้นไปที่ผู้ที่มีอำนาจจัดการและดูแลพื้นที่ป่าสาธารณประโยชน์ของชาติที่ได้รับมอบหมายจากรัฐ เช่น รัฐมนตรี พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับป่าไม้มที่มีสิทธิดำเนินการทางกฎหมายกับบุคคลที่ละเมิด ดังปรากฏในตัวอย่าง (2) และ (3) ข้างต้น

พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติการไปเพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ หรือการศึกษา หรือวิจัยทางวิชาการ หรือเพื่ออำนวยความสะดวกในการทัศนจารหรือการพักอาศัย หรือเพื่ออำนวยความสะดวก หรือให้ความรู้แก่ประชาชน ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี

(มาตรา 65 แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484)

ตัวบทข่าวหนังสือพิมพ์ ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอประเด็นหรือเหตุการณ์ความขัดแย้ง ข้อโต้เถียง โต้แย้ง และตอบโต้กันระหว่างกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในพื้นที่ป่า ดังนั้นการอ้างถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับป่าในข่าวหนังสือพิมพ์ จึงมีลักษณะเด่นที่ประกอบด้วยกลุ่มหลัก ๆ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มชาวบ้าน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ อาทิ ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้อำนวยการสำนักงานพื้นที่ 3) กลุ่มศิลปินดารานักแสดง นักวิชาการ และนักเคลื่อนไหวทางสังคม และ 4) กลุ่มนายทุน ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวมีการปฏิสัมพันธ์ หรือสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับป่าที่แตกต่างกัน ดังที่ปรากฏในตัวอย่าง (5)

(5)

เมื่อวันที่ 15 ส.ค. นายธีรภัทร ประยูรสิทธิ อธิบดีกรมป่าไม้ กล่าวว่า ปี 2560-69 มีแผนฟื้นฟูพื้นที่ป่า 40 เพอร์เซ็นต์ในพื้นที่ 13 จ. และระยะยาวปี 2570-79 ดำเนินการที่เหลือทั้งหมด โดยฟื้นฟูเป็นพื้นที่อนุรักษ์เป็นป่าต้นน้ำ 60-80 เพอร์เซ็นต์ ป่าชุมชน 10-20 เพอร์เซ็นต์ ที่ทำกินและป่าเศรษฐกิจชุมชน 15-20 เพอร์เซ็นต์ และที่อยู่อาศัย 2-5 เพอร์เซ็นต์ อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบพบว่ามีผู้บุกรุก ใน 13 จ. มีประมาณ แสนคน ร้อยละ 80 เป็นชาวไทยบนพื้นที่สูง ร้อยละ 10 เป็นชาวไทยพื้นที่ราบ และอีกร้อยละ 10 เป็นกลุ่มนายทุน ถูกนำไปทำการเกษตร อาทิ ข้าวโพด ร้อยละ 40 ยางพารา ร้อยละ 30 ส่วนอีกร้อยละ 10 เป็นพืชอื่นๆ เช่น มันสำปะหลัง กะหล่ำปลี โดยการดำเนินการจัดการป่าต้นน้ำนั้นจะพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวไทยบนพื้นที่สูง ไม่น้อยกว่า 800,000 คน โดยสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่ และหน่วยงานต่าง ๆ ให้รับรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อประเทศ

(ข่าวสด 17 สิงหาคม 2558)

จากตัวอย่างที่ (5) จะเห็นว่าข้อความที่ว่า ผู้บุกรุก ใน 13 จังหวัด มีประมาณแสนคน ร้อยละ 80 เป็นชาวไทยบนพื้นที่สูง ร้อยละ 10 เป็นชาวไทยพื้นที่ราบ ถือว่าเป็นการแสดง ความหมายของกลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้บุกรุกป่า ซึ่งประกอบด้วยชาวไทยในพื้นที่สูง หรือกลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มคนไทยที่มีพื้นที่อาศัยใกล้เคียงกับพื้นที่ป่า

การนำเสนอในข่าวมักชี้ให้เห็นว่าทรัพยากรเหล่านี้มีความจำเป็นต่อระบบเศรษฐกิจ และมักจะถูกทำลายโดยกลุ่มชาวบ้านและนายทุน จึงเห็นเหตุการณ์การยึดคืน จนถึงการดำเนินคดี ระหว่างชาวบ้านกับนายทุนและเจ้าหน้าที่รัฐอยู่บ่อยครั้ง ส่วนกลุ่มดารานักแสดงหรือศิลปินก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่ผลิตซ้ำเกี่ยวกับการรณรงค์ส่งเสริมปลูกไม้มีค่าเชิงเศรษฐกิจ การปลูกป่าดังกล่าวเป็นไปเพื่อเพิ่มจำนวนต้นไม้ในพื้นที่ ในขณะที่มีพืชพันธุ์บางประเภทแม้จะอยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่ไม่นับรวม

ในความหมายที่เกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้เชิงเศรษฐกิจได้ เช่น *ยางพารา กะหล่ำปลี ข้าวโพด มันสำปะหลัง* ฯลฯ

ตัวบทสัมภาษณ์ของคนในพื้นที่ มักใช้การอ้างถึงบุคคลที่เป็นตัวผู้พูดเอง หรือกลุ่มชุมชนในพื้นที่ โดยใช้คำนามระบุพื้นที่หรือชุมชนร่วมกับคำบอกกำหนด “นี่ นี่ ที่นี้” หรือใช้สรรพนาม “ผม” “เรา” เพื่อบ่งชี้กลุ่มตนเองให้แยกต่างจากกลุ่มอื่น ที่ใช้คำว่า “เขา ชุมชนอื่น เขตนั้น” ดังปรากฏในตัวอย่าง (6)

(6)

พื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่ต้นน้ำนะครับ คือเป็นพื้นที่ต้นน้ำสุดแล้วไม่มีชุมชนอื่นแล้วก็พื้นที่นี้ ติดป่า เราก็อยู่กับป่ามาตลอด นะครับ ก็เป็นป่าคือเป็นป่าต้นน้ำเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ อำเภอบ้านหลวงเป็นอำเภอเดียว ของ จ.น่าน ที่ไม่ได้อยู่ลุ่มน้ำน่านแต่อยู่ลุ่มน้ำยม อำเภอเดียวเลย เพราะฉะนั้นชุมชนที่นี่ก็เลยอยู่กับป่ากันมาตลอด เพราะเรามีความอุดมสมบูรณ์ เรื่องของสัตว์ป่าต่าง ๆ เรื่องของทรัพยากรต่าง ๆ ของป่า โดยพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วไปถ้าเป็นเขตนั้นจะเป็นป่าแห่งป่า ที่เขาไปหาเห็ดหาอะไร

(สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ อุดคำอ้าย, 2560)

ตัวบทในพื้นที่ยังมีการอ้างถึงชาติพันธุ์ หรือชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ด.บ้านฝอ อ.บ้านหลวง จ.น่าน สะท้อนความคิดการแยกความเป็นพวกเขา (THEM) ออกจากพวกเรา (US) โดยการทำให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นตัวการสร้างปัญหาทำให้ป่าถูกทำลาย เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ จึงเกิดการใช้สอยเพื่อเลี้ยงปากท้องของสมาชิกในครอบครัว ทรัพยากรป่าจึงถูกทำลายไป การใช้สรรพนาม “มัน” แทนกลุ่มของชาติพันธุ์ สะท้อนถึงระยะห่างเรื่องความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในมุมมองของผู้พูดที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์หรือชนเผ่า แต่ผู้พูดใช้คำว่า “ชนพื้นเมืองล้วนๆ” ซึ่งก็คือกลุ่มชนชาติพันธุ์ ลาว และสรรพนาม “เรา” เพื่อรวมตัวผู้พูดเข้ากับกลุ่มชนที่อ้างถึงว่าเป็นพวกเดียวกัน ดังปรากฏในตัวอย่าง (7)

(7)

ผมว่าถ้าเป็นพื้นที่หลาย ๆ พื้นที่ หลาย ๆ เผ่าพันธุ์ข้ามมาอยู่ด้วยกันเยอะ ปัญหามันก็จะเยอะตาม แต่เรานี้อำเภอบ้านหลวงพวกชนเผ่าเลยมีแต่ลาว ไม่มีชนเผ่าเลยนะครับ อันนี้เหตุผลหนึ่งว่าป่าไม่ถูกทำลายไปเยอะ ก็เพราะอำเภอบ้านหลวงไม่มีชนเผ่าเลย เป็นชนพื้นเมืองล้วนๆ คือตอนกลางวันผมไปอยู่กับเขาเป็นไปทำเป็นซื้อข้าวโพดตอนนั้นไปซื้อข้าวโพดอยู่เขาเลี้ยงนี้แหละ เลี้ยงซื้อข้าวโพดที่ดอยที่เขา ตอนกลางวันรู้ว่าว่ามีลูกที่คน 10 คนนี้เลยเอาแดงกว่าที่ปลูกในไร่ มีแดงกว่านะมาผ่าเป็นสองซีก มาซูดมากินกัน ผ่าเป็นสองซีก

ซิกนี่คนหนึ่ง ซิกนี่คนหนึ่ง แค่นั้นนะ มันอยู่ได้อย่างไร ขอซ่อนให้ไปหนึ่ง ชุดๆ นั้นแหละ คือกับข้าว ไม่ยำ ไม่ได้ใส่พริกใส่เกลืออะไรเลยนะ ผมเห็นแล้วผมก็มันกินง่ายจริง ๆ มันถึงเลี้ยง ลูกมันได้ไง

(สัมภาษณ์ นายตอง ปิงเมือง, 2560)

6.2 การใช้ภาคแสดง

ภาคแสดงปรากฏด้วยรูปกริยาวลี มีบทบาทในแง่ของการแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง หน่วยนามซึ่งมักจะเป็นคำอ้างถึงป่าหรือป่าไม้ และคำอ้างถึงบุคคลว่ามีลักษณะอย่างไร

ตัวบทประเภทกฎหมาย มักใช้ภาคแสดงในการชี้แจงหรือออกคำสั่ง ส่วนใหญ่มักอยู่ใน รูปประโยคที่ละผู้รับกระทำซึ่งบังคับประชาชนทั่วไป ภาคแสดงที่พบในกฎหมายสื่อความหมาย เกี่ยวกับป่าใน 2 ลักษณะ ได้แก่ บังคับลักษณะหรือสภาพของป่า กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่า แนวทางการรักษา และปกป้องพันธุ์พืชและสัตว์ป่าเป็นเป้าหมายหลัก และบังคับประโยชน์ของ ประชาชนโดยรวม ดังปรากฏในตัวอย่าง (8) เพื่อนำไปสู่ภาคแสดงในลักษณะที่ 2 ซึ่งอยู่ใน วัจนกรรมชี้้นำ มีลักษณะของการบังคับให้กระทำหรืองดเว้นการกระทำ ดังปรากฏในตัวอย่าง (9)

(8)

ที่ดินแห่งใดมีสภาพธรรมชาติ เป็นที่น่าสนใจ ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติ เพื่อสงวนไว้ เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและความรื่นรมย์ของประชาชน

(มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504)

ตัวอย่างที่ (8) ใช้ภาคแสดงที่เป็นกริยาวลี 2 ส่วนของใจความรอง (rheme) โดยมี ใจความหลักเดียวกันคือ *ป่า* ซึ่งในข้อความนี้ใช้คำว่า *ที่ดิน* ภาคแสดงส่วนที่ 1 เป็นภาคแสดงที่ ใช้กริยาวลีบังคับสภาพ เน้นความเป็นธรรมชาติของป่า *มีสภาพเป็นธรรมชาติ เป็นที่น่าสนใจ* ส่วนที่ 2 เป็นภาคแสดงที่บังคับเป้าหมาย *ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเพื่อสงวนไว้เป็นประโยชน์ แก่การศึกษาและความรื่นรมย์ของประชาชน*

(9)

มาตรา ๙๙ ผู้ใดบุกรุกหรือครอบครองที่ดินของรัฐโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเข้าไป กระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำลาย ทำให้สูญหาย หรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ หรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์ หรือก่อให้เกิดมลพิษอันมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่กำหนดตามมาตรา ๔๓ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(มาตรา 99 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535)

ลักษณะของภาคแสดงที่เป็นกริยาลีในตัวบทกฎหมาย มักสื่อความหมายเชิงบังคับ ทำให้ผู้อ่านต้องปฏิบัติตามและห้ามฝ่าฝืนอย่างเคร่งครัด หากมีการละเมิดก็จะถูกลงโทษ แต่มักขยายด้วยภาษาแสดงวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายรองรับหลักการเหล่านั้นด้วยเสมอ เป็นการใช้รูปภาษาที่ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังกระทำหรือหยุดกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสภาพของความเป็นธรรมชาติ โดยไม่มีระบุเจาะจงว่าเป็นกลุ่มบุคคลใด ซึ่งหมายความว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่พึงปฏิบัติตามคำสั่งเหล่านั้น

ตัวบทประเภทข่าว พบการใช้ภาคแสดงทำหน้าที่อธิบายกิจกรรมของแต่ละกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเข้าใช้พื้นที่ป่าหรือป่าไม้ ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรม 4 ประเภทหลัก ได้แก่ การอนุรักษ์ การทำลาย การควบคุมพื้นที่ และการเข้าใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ แต่ละกิจกรรมพบการเลือกใช้กริยาลีสะท้อนมุมมอง ความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับป่าจากสื่อหนังสือพิมพ์ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะสื่อให้เห็นว่าเป็นคำพูดของชาวบ้าน แต่เมื่อปรากฏในพื้นที่ข่าวในสื่อ ถ้อยคำเหล่านี้ก็เป็นเพียงน้ำเสียงที่ถูกเลือกผ่านมุมมองของสื่อมวลชน (mediated voice) มีใช้น้ำเสียงของชาวบ้านโดยตรง ขณะเดียวกันยังสะท้อนมุมมองหรือประสบการณ์เกี่ยวกับป่าของผู้เขียนในแง่ของการบ่งบอกกิจกรรมแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมที่แฝงมากับกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

จากข้อมูลพบว่าเป็นการใช้กริยาลีบ่งบอกการทำลายหรือการทำให้เสียสภาพ และกริยาลีแสดงผลลัพธ์ ซึ่งสามารถสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสวนรวม ลักษณะภาษาจะสื่อความหมายเชิงลบให้กับกลุ่มบุคคลเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการทำลาย ได้แก่ กลุ่มของนายทุน กลุ่มชาวบ้าน ตลอดจนแรงงานต่างด้าว เป็นต้น

(10)

สำหรับการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในปัจจุบันมักทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีเป็นขบวนการเครือข่ายตั้งแต่นายทุนลงจนถึงชาวบ้านในพื้นที่ บุกรุกเพื่อทำรีสอร์ท บ้านพักตากอากาศ ขยายพื้นที่เพื่อ

ทำเกษตร ปลุกข้าวโพด สวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน โดยโดนดที่ดินมักซื้อขาย แลกเปลี่ยนมือกันเป็นทอด ๆ จากนั้นก็จะบุกรุกพื้นที่ป่าขยายไปยังบริเวณรอบข้างเรื่อย ๆ ปัญหาทั้งหมดทั้งหมดนี้หากจะแก้ปัญหามาจาก ภาครัฐฝ่ายเดียวคงไม่ประสบความสำเร็จ สิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาก็ต้องมาจากภาคประชาชน

(เดลินิวส์ 7 กันยายน 2558)

แม้ว่าชาวบ้านมักจะถูกนำเสนอในลักษณะของการบุกรุกและทำลายป่า แต่ในพื้นที่ ชาว ก็ยังมีการนำเสนอให้เห็นมุมมองด้านบวกต่อชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำหน้าที่ดูแล ปกป้อง อนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ป่าของชุมชนตนเอง ดังปรากฏในตัวอย่าง (11) ซึ่งเป็นบทบาทของ ชาวบ้านชุมชนบ้านปากเปร็ด

(11)

นับสิบปีที่พวกชาวบ้านสอดส่องดูแลอย่างต่อเนื่อง ในปี 2541 จึงขยายบทบาทโดยการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ และพัฒนาป่าชายเลนบ้านปากเปร็ดในเขียนโครงการขอทุนทำเส้นทาง ศึกษารวมชาติ จัดซื้อเรือลาดตระเวนและที่พักอาศัยขณะตรวจป่ากำหนดข้อตกลงร่วมกันใน ชุมชนว่าจะไม่จับปูแสมในฤดูวางไข่หรือที่เป็นตัวอ่อนและเมื่อมีโอกาสจะอบรมเสริมความรู้ด้าน การจัดการป่าชายเลน ไม่ช้านานผืนป่าชายเลนก็คืนความหลากหลายให้ระบบนิเวศอีกครั้ง เป็นทั้งแหล่งไม้ใช้สอย พืช สมุนไพร สัตว์อาหาร เช่น ปูดำ กุ้ง หอยแครง หอยปากเปิด ปลาเก๋า ปลากระบอก

(เดลินิวส์ 16 กรกฎาคม 2558)

ตัวบทสัมภาษณ์คนในพื้นที่ พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มักใช้ภาคแสดงระบุถึงสภาพความ เป็นอยู่ที่สัมพันธ์กับป่า ดังตัวอย่าง (6) ที่ระบุว่า *เราก้อยู่กับป่ามาตลอด* การเป็นคนในพื้นที่มี บทบาทของการเป็นผู้ปกป้องพื้นที่ป่า การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการพัฒนาป่า และ บ่งชี้บทบาทที่แตกต่างของกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่นกับกลุ่มของตนเองในด้านการรักษาป่า ดังปรากฏ ในตัวอย่าง (12)

(12)

เรื่องกระแสน้ำโตนี่ก็เพิ่งมาปีที่แล้วนี่เองใช้ใหม่ครับ เรื่องแบบการบุกรุกป่า การทำ โลกร้อน ยิ่งปีนี้อายุปลูกข้าวโตน เขายังถอยขึ้นมามาก ไม่ทำแล้ว รัฐบาลไม่รับซื้อข้าวโตน ไม่ทำแล้ว เลิกแล้ว

ก็ปีที่แล้วมีกลุ่มของทางจังหวัดเขาเรียกกลุ่มพลิกฟื้นผืนป่าประชารัฐนั่นที่นำโดยท่าน ผู้ว่า สุวัฒน์ ก็ยกเอาหมู่บ้านผมนี่แหละเป็นหมู่บ้านต้นแบบในการแก้ไขปัญหาเรื่องการบุกรุก ก็มีการส่งเสริมปลูกเรื่องมะม่วงแก้ว มะม่วงหิมพานต์ มะขามฝักตูม มะขามเปรี้ยว

(สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ อุดคำอ้าย, 2560)

กริยาวลีดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนกิจกรรมของชุมชนที่ไม่สามารถกระทำด้วยลำพัง แต่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับอำนาจของภาครัฐหรือเสียงข้างมากของสังคมช่วยตัดสินใจ การเลิกปลูกข้าวโพดจึงเป็นถ้อยคำสื่อความหมายที่ยอมรับต่อกระแสสังคมว่าข้าวโพดเป็นพืชให้โทษต่อระบบนิเวศน์และพื้นที่ธรรมชาติ นอกจากนี้การอ้างถึง *กลุ่มพลิกพื้นผิंप่าประชาธิรัฐน่านที่นำโดยท่านผู้ว่าสุวัฒน์* เป็นการอ้างถึงหน่วยงานรัฐที่เข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเรื่องป่าในพื้นที่ เพื่อสอบบทบาทของชุมชนบ้านพื้เหนือในแง่ของการเป็นต้นแบบบูรณาการแก้ไขปัญหาป่าในชุมชน

6.3 กลวิธีการขยายความ

กลวิธีการขยายความเป็นกลไกในการขยายขอบเขตของความหมายเกี่ยวกับป่าให้กว้าง และมีมิติชัดเจนไปจากคำหลัก องค์ประกอบของกลวิธีการขยายความคือ การปรากฏส่วนหลัก (head) ซึ่งมักเป็นคำหลักที่หมายถึง [ป่า ป่าไม้]⁸ และส่วนขยาย (modifier) ซึ่งสามารถอธิบายลักษณะทรัพยากรธรรมชาติชนิดนามธรรม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่ามีลักษณะโดดเด่นไปจากทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏในพื้นที่อื่นๆ

ตัวบทประเภทกฎหมาย มักขยายความว่าป่าคือทรัพยากรที่ใช้ในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ หากสภาพของป่าไม้ไม่ได้มีความหมายเช่นนั้นก็จะจัดให้เป็นป่าเสื่อมโทรมซึ่งจำเป็นต้องฟื้นฟูให้มีค่าขึ้น

(13)

มาตรา ๑๖ ทวิ* ในกรณีที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมดหรือบางส่วนมีสภาพเป็นป่าไร่ร้าง เก่า หรือทุ่งหญ้า หรือเป็นป่าที่ไม่มีไม้มีค่าขึ้นอยู่เลย หรือมีไม้มีค่าที่มีลักษณะสมบูรณ์เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย และป่านั้นยากที่จะกลับฟื้นคืนดีตามธรรมชาติ ทั้งนี้ โดยมีสภาพตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีกำหนด โดยอนุมติคณะรัฐมนตรีให้ถือว่าป่าสงวนแห่งชาติในบริเวณดังกล่าวเป็นป่าเสื่อมโทรม

ถ้าทางราชการมีความจำเป็นต้องปรับปรุงฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมให้รัฐมนตรีประกาศกำหนดเขตป่าเสื่อมโทรมทั้งหมดหรือบางส่วนเป็นเขตปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติ

(มาตรา 16 ทวิ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507)

⁸ วงเล็บ [] มีความหมายว่าเป็นหน่วยศัพท์ (Lexeme) ซึ่งอาจจะมีศัพท์อื่นๆ ในแวดวงความหมายเดียวกันได้อีกหลายศัพท์

ลักษณะการขยายความที่ปรากฏร่วมกับกริยาชี้ นำมักสื่อถึงสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความหมายเชิงบวก เนื่องจากเป็นการให้ความหมายที่ส่งประโยชน์หรือเอื้อประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ไม่ใช่ผลประโยชน์เพื่อกลุ่มคนในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ตัวบทประเภทข่าว พบการขยายความที่แสดงลักษณะโดดเด่นของป่าหรือป่าไม้ ซึ่งเป็นที่มาของความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านหรือกลุ่มนายทุน จากข้อมูลพบว่ากรขยายความสื่อความหมายว่าป่าเป็นความผูกพันทางจิตใจ และป่าเป็นทรัพย์สินเป็นทุนมีมูลค่า

(14)

เมื่อวันที่ 2 ธ.ค. พ.อ.พงเพชร เกษสุภะ ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายปฏิบัติการ หัวหน้าชุดปฏิบัติการพิเศษศูนย์ประสานการปฏิบัติการที่ 4 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร หรือ ศป.4 ก.อร.ม. นำกำลังเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติถ้ำผาไท เจ้าหน้าที่หน่วยป่าไม้ในพื้นที่ อ.งาว เดินทางเท้าเข้าไปตามลำห้วยห้วยลึก เขตป่าสงวนแห่งชาติแม่เงาฝั่งซ้าย บ้านชนแดน หมู่ 12 ต.บ้านร้อง อ.งาว จ.ลำปาง เพื่อไปตรวจสอบเหตุกลุ่มมอดไม้เข้าไปลักลอบตัดต้นประดู่ใหญ่ประมาณ 3 คนโอบอายุมากกว่า 150 ปี ซึ่งได้แปรรูปไม้เอาไปแล้วบางส่วนและทิ้งของกลางที่เหลือไว้อีกจำนวนหนึ่ง ก่อนหลบหนีไป

(ข่าวสด 4 ธันวาคม 2558)

จากตัวอย่างที่ (14) จะเห็นว่ามีนามวลี *ต้นไม้ประดู่* และส่วนขยาย *ใหญ่ประมาณ 3 คนโอบอายุมากกว่า 150 ปี* ที่บ่งชี้สภาพของต้นไม้อันเป็นส่วนประกอบของป่าที่มีค่า สื่อความหมายความมีค่าด้วยการบอกขนาดของต้นไม้ ที่ใช้หน่วยบอกระยะกว้างของมนุษย์จำนวน 3 คน และใช้การบอกอายุด้วยคำบอกจำนวน *มากกว่า 150 ปี* บ่งชี้มุมมองเชิงความรู้สึกที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับต้นไม้ในลักษณะที่ “คู่บ้านคู่เมือง” มายาวนาน รวมทั้งมีการอ้างถึงบุคคลด้วยอุปสรรคณ์ “กลุ่มมอดไม้” และภาคแสดง “ลักลอบตัด” บ่งชี้ทัศนคติทางลบ ทั้งหมดสื่อให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกสูญเสียและเสียดายสิ่งของที่มีคุณค่าทางความรู้สึก คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมและความร่ำรวยทางธรรมชาติที่ต้องถูกทำลายด้วยน้ำมือของกลุ่มคนบางกลุ่ม ขณะเดียวกันการอ้างถึงในข่าว ยังเน้นบทบาทโดดเด่นของกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐที่เสมือนเป็น “ฮีโร่” ที่คอยปกป้องทรัพย์สินที่มีมูลค่านี้นี้ให้แก่ชุมชน

ตัวบทสัมภาษณ์คนในพื้นที่ พบการใช้ส่วนขยายที่นอกจากจะแสดงความหมายในเชิงความอุดมสมบูรณ์ของป่าในพื้นที่แล้ว ผู้พูดยังใช้ส่วนขยายบ่งชี้สภาพปัญหาดำเนินการใช้พื้นที่ป่าของชุมชนที่ทำให้เกิดเป็นประเด็นปัญหาต่อพื้นที่ทำกิน ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการประกอบอาชีพ ตลอดจนความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนดังตัวอย่างที่ (15)

(15)

เรื่องของที่ดินนี้ผม ที่เรามีปัญหาหนึ่งคือเรื่องของที่ดินทำกิน โดยเฉพาะพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ไม่ให้เป็นที่ปัญหาเกี่ยวกับชาวบ้าน ชาวบ้านนี้ส่วนหนึ่งเขาไม่ได้มั่นใจในการทำกินนะครับ อันนี้คือเหตุผลว่าทำไมต้องปลูกข้าวโพด ผมคุยกับหลายฝ่ายแล้วมองว่าอย่างถ้าเรามีเอกสารสิทธิ์ มีความมั่นใจในที่ดินทำกินนี้ เราสามารถปลูกสัก ปลูกต้นยาง ปลูกไม้ยืนต้นอะไรได้หมด แต่ว่าพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์นี้วันดีคืนดีชาวบ้านเขาคิดว่าอาจจะถูกยึดคืนไป

(สัมภาษณ์ นายสุวัฒน์ อุดคำอ้าย, 2560)

ตัวอย่างที่ (15) พบการใช้ส่วนขยายแบบคุณานุประโยค ทำหน้าที่แสดงถึงข้อตกลงทางกฎหมาย ดังนั้น การเข้าใช้ประโยชน์ในป่า เช่น การทำเกษตรกรรมในพื้นที่ต้องพิจารณาจากข้อห้ามทางกฎหมายด้วย ผู้พูดใช้ส่วนขยายนี้แสดงเหตุผลเพื่ออ้างถึงความชอบธรรมที่ชาวบ้านต้องปลูกข้าวโพด หากเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์หรือการครอบครองอย่างถูกกฎหมาย ชาวบ้านเข้าใช้พื้นที่ปลูกข้าวโพดเนื่องจากใช้ระยะเวลาสั้น เก็บเกี่ยวรวดเร็ว แต่แม้พื้นที่จะมีเอกสารสิทธิ์ทางกฎหมาย ชาวบ้านก็ยังไม่มีความมั่นใจว่าจะถูกยึดคืนหรือไม่ ส่วนขยายพื้นที่ป่าเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการประกอบอาชีพ ตลอดจนความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นสำคัญ

6.4 การใช้สหบท

สหบทเป็นกลไกที่ทำให้เห็นว่าข้อความในตัวบทมีการปฏิสัมพันธ์กับตัวบทที่มีมาก่อนหน้าอย่างไร ตัวบทก่อนหน้าเหล่านั้นอาจมีลักษณะเป็นวาทกรรม เป็นความคิด หรือเป็นน้ำเสียงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ผู้ผลิตข้อความนำมาใช้สื่อสารภายในข้อความของตน สหบทจัดเป็นเครื่องมือสร้างความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้โดยการใช้เสียงของบุคคลอื่นมากล่าวย้ำหรืออาจเป็นการเสริมหรือเพิ่มเติมเนื้อหาจากตัวบทเดิม

ตัวบทประเภทกฎหมาย พบว่ามีการนำความคิดและวาทกรรมสิ่งแวดล้อม วาทกรรมด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ทำให้ความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้มีความหมายขยายแฉวงหรือขอบเขตมากกว่าการกล่าวถึงป่าในฐานะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว กลวิธีดังกล่าวจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือที่เกี่ยวกับการพิสูจน์หรือมีหลักฐานเชิงประจักษ์ของข้อความเกี่ยวกับการรักษาป่าหรือป่าไม้ได้ นอกจากนี้ การใช้สหบททำให้พบว่า ความหมายเกี่ยวกับป่าครอบคลุมเรื่องทรัพยากรน้ำและอากาศตามไปด้วย

(16)

มาตรา ๓๒ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเรื่องต่อไปนี้

(๖) มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเรื่องอื่นๆ การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามวรรคหนึ่งจะต้องอาศัยหลักวิชาการกฎเกณฑ์และหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐาน และจะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องด้วย

(มาตรา 32 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535)

ตัวบทประเภทข่าว พบว่ามีการใช้สหบทเมื่อกล่าวถึงแนวทางการใช้พื้นที่และพัฒนาพื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 รวมไปถึงการอ้างแนวคิดเชิงพุทธเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที การสำนึกบุญคุณ รวมไปถึงการเชื่อมโยงแนวคิดด้านภาวะโลกร้อน ซึ่งสะท้อนถึงอิทธิพลด้านความเชื่อต่างๆ ปะปนกับข้อปฏิบัติเพื่อดูแล พัฒนาและรักษาป่า สหบทที่ปรากฏในข่าวจึงมักสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าว่าเป็น “มรดก การสืบทอด การมอบให้ การดำเนินรอยตาม” ดังจะเห็นจากกลุ่มคำกริยาที่แสดงวัตถุประสงค์ เช่น *สานต่อ ถวายต่อ ดำเนินรอยตาม น้อมนำ มาปรับใช้* และมีการอ้างถึงกลุ่มบุคคลซึ่งมักเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ มีบทบาทในปฏิบัติ

(17)

นายนิพนธ์ กล่าวอีกว่า ในปีนี้มีเป้าหมายเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ได้อย่างน้อย 20,000 ไร่ โดยไม่ให้กระทบต่อผู้ยากไร้และผู้มีรายได้น้อยรวมทั้งผู้ที่ไร้ที่ทำกิน โดยพุ่งเป้าไปยังการลดพื้นที่ปลูกข้าวโพด โดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปส่งเสริม

(เดลินิวส์ 26 กุมภาพันธ์ 2559)

(18)

นางเปรมพิมล พิมพ์พันธุ์ รองอธิบดีกรมป่าไม้ เป็นประธานเปิดงานวันรักต้นไม้ประจำปีของชาติ ประจำปี 2558 ที่บริเวณสวนศรีนครเขื่อนขันธ์ ด.บางกระเจ้า อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ เมื่อเร็ว ๆ นี้ โดยมีนายรังสฤษดิ์ จิตดี นายอำเภอพระประแดง 1 หัวหน้าส่วนราชการ ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครองคณะครู นักเรียน ประชาชนทั่วไปให้การต้อนรับกันมากมาย โดยนางเปรมพิมลกล่าวว่า กิจกรรมวัน “รักต้นไม้ประจำปีของชาติ” ประจำปี 2558 เพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าร่วมมือร่วมใจกันจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสมัครสมานร่วมแรงร่วมใจแสดงออกถึงความสามัคคี ด้วยการรณรงค์ให้มีการบำรุงรักษาต้นไม้ เป็นการ

อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวตลอดจนลดภาวะโลกร้อนและเพื่อร่วมกัน
แสดงความกตัญญูตงเวทิตาต่อสมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนี ในโอกาสวันคล้ายวัน
พระราชสมภพของพระองค์ท่าน ด้วยกิจกรรมวันรักต้นไม้ประจำปีของชาติประจำปี 2558

(ไทยรัฐ 24 ตุลาคม 2558)

ตัวบทสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ พบว่ามีการใช้สหบทที่หลากหลาย ถ้อยคำในวาทกรรม
 ของผู้พูดสื่อให้เห็นว่าผู้พูดได้ผ่านการปฏิสัมพันธ์กับวาทกรรมที่หลากหลาย เช่น วาทกรรม
 กฎหมายว่าด้วยเรื่องเอกสารสิทธิ์ต่างๆ ดังปรากฏในตัวอย่าง (15) วาทกรรมวิชาการว่าด้วย
 สิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับภาวะโลกร้อน วาทกรรมของรัฐว่าด้วยการกำหนดชื่อเรียกพื้นที่เฉพาะบาง
 พื้นที่ที่ยังไม่มีการระบุชัดเจนด้วยการใช้รหัส เช่น *ลุ่มน้ำ A1 A2* ดังปรากฏในตัวอย่าง (4) นอกจากนี้
 ยังพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ใช้สหบทเพื่อสนับสนุนและสร้างความน่าเชื่อถือให้กับชุมชนของตนเอง
 โดยการอ้างอิงน้ำเสียงของกลุ่มคนที่เรียกว่า “กลุ่มพลิกพื้นผืนป่าประชารัฐน่าน” สื่อไปถึงอิทธิพล
 ของอำนาจจากภายนอกมีผลต่อการกระทำในชุมชนว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่ป่า ดังปรากฏใน
 ตัวอย่าง (12) สหบทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้พูดปฏิสัมพันธ์กับวาทกรรมเหล่านี้และนำมาใช้
 เป็นองค์ความรู้ในการสื่อสารของตน

นอกจากนี้ยังพบสหบทอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นความเชื่อเฉพาะชุมชนเกี่ยวกับผีรักษาป่า
 จึงทำให้เกิดมีพิธีกรรมที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าด้วย ดังตัวอย่าง (19) ที่ทำให้เห็นว่าชาวบ้าน
 ในพื้นที่เชื่อว่าป่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตย์แห่งผีรักษาป่า ทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมที่เรียกว่า
 “ทานสลากชมพู”⁹

(19)

คราวก่อนมีครั้งหนึ่งเนอะ เคยบวชอยู่ทำพิธีกรรมมีหลายอย่าง อันนี้อย่างเช่นเดือน
 อะไรนะที่เราไปดินสลากออกพรรษานี้ ในพรรษานี้ ทำบุญให้กับป่าอะไรนี้แหละ แล้วก็ถ้า
 ภาษาที่บ้านนี้เรียกทานสลากชมพู แถวบ้านจะจัดเป็นประเพณีที่ให้ทุกคนมีจิตสำนึกว่าป่าให้
 คุณค่ากับเรา เราจะได้เราทานได้ เราถวายทานให้กับป่าผีที่เฝ้ารักษาป่าประมาณนี้

(สัมภาษณ์ นายเครื่อง คนอยู่, 2560)

⁹ ทานสลากชมพู หรือ “สลากมหาชมพู” บ้างก็เรียก “สลากพญาชมพู” หรือ “สลากพระอินทร์” เป็น
 พิธีกรรมในการให้ทานด้วยสลาก ซึ่งคล้ายกับพิธีถวายสลากของล้านนา โดยคนในหมู่บ้านร่วมกันทำก๋วย (ภาษา
 สานคล้ายตะกร้า) สลาก (กระดาษไว้สำหรับเขียนชื่อและคำอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ) ประดับประดาให้สวยงาม จัด
 ขบวนแห่ แล้วจึงนำไปไว้หน้าคุ่มเจ้าหลวงคำแดงซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่สถิตย์ของเทวดาผู้รักษาป่า รวมทั้ง
 อุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เจ้ากรรมนายเวร พญาอินทร์ พญาพรหม เทวดาต่าง ๆ ด้วย

6.5 กลวิธีการเปรียบเทียบ

กลวิธีการเปรียบเทียบเป็นการนำเสนอสิ่งหนึ่งด้วยการใช้รูปภาษาสื่อถึงอีกสิ่งหนึ่ง บางครั้งอาจมีรูปภาษาแสดงการเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น *เหมือน ดั่ง ราว ราวกับ เปรียบ* บางครั้งก็ใช้คำศัพท์ของแวดวงหนึ่งนำมาใช้สื่อสารกับอีกแวดวงหนึ่งเพื่อสื่อโยงถึงความคล้ายคลึงกัน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของสิ่งที่กล่าวถึงนั้นชัดเจนขึ้น จากข้อมูลทั้งสามประเภทพบว่าการใช้กลวิธีการเปรียบเทียบเฉพาะในดับทประเภทข่าวและดับทสัมภาษณ์เท่านั้น

ดับทประเภทข่าวมักใช้กลวิธีการเปรียบเทียบเมื่อกล่าวถึงสภาพของป่าที่ถูกทำลาย โดยเรียกกลุ่มคนที่ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าว่า *มอดไม้* ดังที่ปรากฏในตัวอย่างที่ (14) ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และเรียกป่าที่ถูกทำลายว่า *เขาหัวโล้น* ดังตัวอย่าง (20)

(20)

เมื่อวันที่ 15 ส.ค. นายธีรภัทร ประยูรสิทธิ อธิบดีกรมป่าไม้ เปิดเผยว่า ปัญหาเขาหัวโล้น ถูกบุกรุก กว่า 8.6 ล้านไร่ ในพื้นที่ต้นน้ำ 13 จ. ได้แก่ จ.เชียงใหม่ น่าน เชียงราย ตาก แม่ฮ่องสอน เพชรบูรณ์ พิษณุโลก พะเยา แพร่ อุตรดิตถ์ ลำปาง ลำพูน และเลย เร่งฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพเขาหัวโล้นแบ่งเป็น 3 ระยะ ภายใน 20 ปี คือ ระยะเร่งด่วน ปี 2558-59 โดยนำร่องดำเนินงานในพื้นที่เขาหัวโล้น จ.เชียงใหม่ และน่านก่อน

(ข่าวสด 17 สิงหาคม 2558)

ดับทสัมภาษณ์ของคนในพื้นที่ พบการเปรียบเทียบที่สื่อให้เห็นว่าคนนอกพื้นที่เข้าทำลายป่าในพื้นที่ชุมชนของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเปรียบเทียบคนนอกพื้นที่ที่เป็น *กบ* และการตัดไม้ทำลายป่าเปรียบกับ การกินดอกบัวของกบ *ดอกบัว* คือ ทรัพยากรหรือทรัพย์สินของชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านพีเหนือ ดังตัวอย่าง (21) การเปรียบเทียบเช่นนี้สื่อโดยนัยว่าคนในชุมชนรักและหวงแหนป่าและมีบทบาทเป็นผู้ปกป้องรักษาพื้นที่ป่าของชุมชน

(21)

คือว่าถ้าเราไม่รักษานี้ ก็ไม่เหลือแล้ว มันมีหลายหมู่บ้าน เกิดบ้านอื่นเขามาเอาของเราไปหมดเหมือนกบเข้าดอกบัวเหมือนเขาเอาไปกินอย่างนี้แหละ แต่เราไม่ได้เฝ้าตลอด เฝ้าระยะหนึ่งเท่านั้นเอง มันก็ช่วยได้เยอะ

(สัมภาษณ์ นายเคื่อง คนอยู่, 2560)

กลวิธีทางภาษาดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่าตัวบทแต่ละประเภทมีการกล่าวถึง ป่าและแสดงมุมมองเกี่ยวกับป่าที่แตกต่างกัน ตัวบทประเภทกฎหมายเน้นกลวิธีทางภาษาที่ แสดงการอ้างถึงป่าว่าเป็นทรัพยากรและเป็นทรัพย์สินของประเทศจึงจำเป็นต้องมีการจัดการ จัดสรรเพื่อกำหนดขอบเขตป่าให้ชัดเจนไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลาย ดังนั้นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ ป่าจึงต้องเป็นภาครัฐที่มีอำนาจจัดการ มีการใช้ภาคแสดงที่แสดงถึงการกระทำของฝ่ายรัฐที่ ถูกต้องตามกฎหมายเมื่อต้องจัดการพื้นที่ป่า และมีฝ่ายบุกรุกป่าที่จะต้องถูกดำเนินคดีทาง กฎหมาย การใช้สหบทแสดงความสอดคล้องกับความคิดด้านสิ่งแวดล้อมตามวาทกรรมสากล และยังสื่อความคิดที่เชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ที่นำมาใช้ดำเนินนโยบายด้านพัฒนาและ ปกป้องป่า โดยไม่พบกลวิธีการเปรียบเทียบ ส่วนตัวบทข่าวเป็นพื้นที่สื่อสารณะที่เปิดโอกาสให้ บุคคลหลายฝ่ายถูกนำเสนอผ่านข่าวซึ่งมักจะเป็นกลุ่มคู่ขัดแย้งประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่ป่า การใช้ ภาคแสดง การขยายความ การใช้สหบท และการเปรียบเทียบ มักใช้นำเสนอให้เห็นว่าป่าถูกทำลาย ถูกบุกรุกและจำเป็นต้องได้รับการอนุรักษ์พัฒนา ซึ่งมีน้ำเสียงเชื่อมโยงสอดคล้องกับภาครัฐ และบริบทโลก ในขณะที่ตัวบทสัมภาษณ์ของคนในพื้นที่กลับแสดงความหมายของป่าที่เฉพาะ เจาะจงว่าเป็นบ้านและเป็นชีวิต ภาคแสดง การขยายความ การใช้สหบทและการเปรียบเทียบ ล้วน สื่อให้เห็นว่าชาวบ้านในพื้นที่เป็นผู้ปกป้องและดูแลผืนป่าของชุมชนให้อุดมสมบูรณ์ ดำเนินตาม นโยบายของรัฐ แต่ที่อยู่ภายใต้วิถีปฏิบัติทางความเชื่อของชุมชน

7. อุดมการณ์เกี่ยวกับป่า

วิถีปฏิบัติที่มาจากกระบวนการทางสังคมมีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตสร้างข้อความ ด้วยกลไกทางภาษาที่หลากหลายในวาทกรรมเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ อุดมการณ์มีพลังอำนาจ ในการจัดการกับตัวข้อความที่ปรากฏในวาทกรรมแต่ละประเภทเหล่านั้น จากการตีความผล ของการวิเคราะห์ภาษาที่สื่อความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ ทำให้พบอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้อง 6 ประการ ดังนี้

7.1 อุดมการณ์ความมั่นคง: ความมั่นคงของชาติกับความมั่นคงของชีวิต

การสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้แสดงถึงทรัพย์สินของสาธารณะ หรือเป็น สิทธิทรัพย์สินส่วนรวมของคนไทยทั้งประเทศ จึงทำให้รัฐซึ่งมีอำนาจตามกฎหมายอย่างชอบธรรม และแบบเบ็ดเสร็จสามารถจัดการ ควบคุมและดำเนินการทรัพย์สินเหล่านั้นได้ ถึงแม้ว่าป่าจะ ครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางเปล่าก็ตาม หากแต่พื้นที่ดังกล่าวไม่มีการครอบครองตามการถือครอง เอกสารราชการ รัฐมีอำนาจและสิทธิทันทีในการควบคุมพื้นที่เหล่านั้นทุกกรณี อีกทั้งรัฐมีมุมมอง ความคิดว่ามีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มเป็น ผู้ร้ายทำลายทรัพย์สิน รัฐจำเป็นต้องจัดการกับกลุ่มคน เหล่านั้น เพื่อสงวนรักษาไว้ในทรัพย์สินของประเทศ หรือสาธารณประโยชน์ อุดมการณ์ความ

มั่นคงปรากฏในวาทกรรมเกี่ยวกับป่าในเอกสารกฎหมาย และในสื่อหนังสือพิมพ์ที่ถ่ายทอดเหตุการณ์ความขัดแย้งของปัญหาป่าไม้เป็นจำนวนมาก และสื่อให้เห็นความหมายของป่าว่าเป็นทรัพย์สินของประเทศและเป็นความมั่นคงของแผ่นดิน ดังจะพบในตัวอย่างที่ (2) ความมั่นคงของชาติ หรือเพื่อรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ ปรากฏตามมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

แต่อุดมการณ์ความมั่นคงของชาติ กับอุดมการณ์ความมั่นคงของชาวบ้านแตกต่างกัน พื้นที่ป่าในวาทกรรมเกี่ยวกับกฎหมายถูกใช้เพื่อกิจการสาธารณะประโยชน์ต่างๆ เช่น การสร้างเขื่อน การให้พื้นที่สัมปทานปลูกป่า ในทางตรงกันข้ามความมั่นคงของวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น ชาวไทยภูเขา หรือผู้มีรายได้น้อย ซึ่งความมั่นคงในชีวิตหมายถึงการอยู่ดีกินดีที่ต้องอาศัยพื้นที่ป่า ถูกตีกรอบในพื้นที่สาธารณะว่าเป็นการตอบสนองความต้องการส่วนตัวภายในครัวเรือน และถูกตีกรอบด้วยกฎหมายเรื่องเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านเหล่านี้จึงกลายเป็นผู้ถูกรุกละเมิดใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเลี้ยงดูปากท้อง ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าที่มีความทับซ้อนว่าด้วยเรื่องอุดมการณ์ความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับป่า ของฝ่ายรัฐและฝ่ายชาวบ้านจึงสืบเนื่องจากการตีความหมายของป่าที่แตกต่างกัน แม้ว่าความหมายเชิงกายภาพจะเหมือนกันในแง่ที่เป็น “ความอุดมสมบูรณ์ และพื้นที่ขนาดใหญ่” แต่สิ่งที่ขัดแย้งกัน คือ จุดประสงค์ในการเข้าใช้พื้นที่และอำนาจในการปฏิบัติต่อพื้นที่ป่าที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลทั้งสองกลุ่ม

7.2 อุดมการณ์ทุนนิยม: ป่าคือทรัพย์สินและแหล่งทุน

จากตัวบทเกี่ยวกับป่าทั้ง 3 ประเภท ทำให้เห็นการสื่อความหมายว่า ป่าเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่า มีราคา และเป็นทุนสำคัญในการแลกเปลี่ยนและซื้อขายในระบบตลาด ป่ากลายเป็นวัตถุประสงค์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ ระดับท้องถิ่น หรือระดับปัจเจก ซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์ทุนนิยมที่เน้นการสร้างสรรพสิ่งให้มีมูลค่าเพื่อให้เกิดการสร้างความชอบธรรมในการใช้ หรือหาประโยชน์จากสิ่งนั้นด้วยการแข่งขันอย่างเสรี ดังนั้นเมื่อป่าถูกสร้างความหมายให้กลายเป็นทุน จึงมีกลุ่มบุคคลที่หาผลประโยชน์จากป่า ทำให้เกิดการทำลายป่าเพื่อนำทรัพยากรที่เป็นส่วนประกอบของป่าไปใช้ประโยชน์เชิงการค้า ผลที่เกิดขึ้นจึงทำให้มีสภาพของป่าที่เป็น “เขาหัวโล้น” “ป่าเสื่อมโทรม” การกำหนดพื้นที่ป่าตามวัตถุประสงค์ด้วยกฎหมายจึงเกิดขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้มีคนเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเสรี และเพื่อให้ป่ามีมูลค่าเพิ่มขึ้น จึงได้มีการจัดสรรให้กลุ่มทุนได้ใช้ประโยชน์จากป่าด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การให้สัมปทาน การออกเอกสารสิทธิ์ ฯลฯ ทั้งหมดได้ถูกจัดการผ่านรัฐ ด้วยนิยามที่ว่า “ป่าคือ ทรัพย์สินของประเทศ” ป่าไม่ใช่ทรัพย์สินของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ป่าจึงไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อส่วนตัวได้ การกำหนดเป็นตัวบทกฎหมายเพื่อให้อำนาจการจัดการอยู่ที่รัฐจึงเกิดขึ้น แต่ก็ไม่สามารถระงับความต้องการของคนได้ การละเมิดวาทกรรมกฎหมายเกิดขึ้นดัง

จะพบจากข่าวที่นำเสนอกลุ่มบุคคลกระทำผิดกฎหมายป่าหรือป่าไม้เพื่อหาประโยชน์จากพื้นที่ป่า เช่น ชาวบ้าน ผู้ยากไร้ กลุ่มนายทุน

เมื่อความหมายของป่าในอุดมการณ์ทุนนิยมทับซ้อนด้วยวาทกรรมอื่นๆ เช่น วาทกรรมการท่องเที่ยว จึงทำให้มีการหาประโยชน์จากพื้นที่ป่าด้วยการกระทำแบบใหม่ การสื่อความหมายว่า “ป่า คือ คุณค่าทางธรรมชาติที่มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีคุณค่า” ทำให้ป่าในวาทกรรมท่องเที่ยวถูกนำเสนอในแง่ที่เป็นพื้นที่แห่งการพักผ่อนและพื้นที่แห่งการเรียนรู้ไปในเวลาเดียวกัน ดังจะพบได้ว่าพื้นที่อุทยานแห่งชาติบางแห่งมีการจัดสร้างอาคารที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวหรือการจัดสรรพื้นที่ให้แก่เอกชนเพื่อพัฒนาที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว

การตีความหมายของป่าด้วยอุดมการณ์ทุนนิยมร่วมกับอุดมการณ์พัฒนาจึงนำมาใช้ควบคู่กันเพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าโดยที่ผู้ได้ประโยชน์เกิดขึ้นหลายฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐ ฝ่ายท้องถิ่น กลุ่มทุนเอกชน และคนในพื้นที่ที่มีการกล่าวถึงว่าเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ขึ้นมาในชุมชน

7.3 อุดมการณ์พัฒนา: ความสมัยใหม่กับความพอเพียง

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามักเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความคิดเรื่องความเป็นเมืองและความสมัยใหม่ และบางครั้งก็ทับซ้อนกับอุดมการณ์ทุนนิยม การใช้พื้นที่และการปรับสร้างพื้นที่ก็เพื่อการยกระดับสถานะการเงินและเศรษฐกิจ การค้าขายพาณิชย์ การคมนาคมและขนส่ง และการกระจายรายได้ แต่เมื่อพิจารณาว่าทฤษฎีเกี่ยวกับป่าของรัฐ พบว่าอุดมการณ์การพัฒนาสื่อความหมายด้านการอนุรักษ์ การรักษาความอุดมสมบูรณ์ และการสร้างความมั่นคงของชาติ ป่ากลายเป็นพื้นที่พัฒนามนุษย์ โดยการยกระดับจิตใจและสร้างมนุษย์ให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์และห่วงแหนธรรมชาติ รวมไปถึงการให้ป่าเป็นพื้นที่แห่งการสามัคคีและมีสำนึกของความเป็นชาติ สื่อสัมพันธ์กับความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากสื่อที่มีการนำเสนอกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การน้อมนำความคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาพื้นที่ป่า เป็นต้น

อุดมการณ์พัฒนายังอาจมีอิทธิพลต่อการกำหนดมุมมองที่มีต่อบุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวกับป่า วาทกรรมของรัฐผ่านกฎหมายได้กำหนดบทลงโทษให้กับผู้ละเมิดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่า สื่อมวลชนนำเสนอข่าวการละเมิดเหล่านั้นในลักษณะของการสร้างความหมายว่าเป็น “ผู้ร้าย” ทำลายป่า เจ้าหน้าที่ของรัฐมักถูกนำเสนอว่าเป็น “ฮีโร่” ที่ช่วยดูแลปกป้องรักษา ขณะเดียวกันรัฐยังได้ปรับเปลี่ยนผู้ทำลายให้เป็นส่วนหนึ่งกับธรรมชาติด้วยการพัฒนา กลุ่มคนเหล่านั้นสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ โดยการจัดพื้นที่และออกแบบพื้นที่ให้มีชาวบ้านใช้ชีวิตและความเป็นอยู่อยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืนตรงตามนโยบายของรัฐ หรือที่เรียกกันว่า *โครงการ*

ป่าชุมชน ตามแนวคิดของกรมป่าไม้ ในเวลาเดียวกันน้ำเสียงของชาวบ้านในพื้นที่ก็พยายามที่จะสื่อความหมายให้ตนเองกระทำและปฏิบัติกิจกรรมสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ พร้อมนำเสนอว่าตนเป็น “ผู้พิทักษ์” ผืนป่าในชุมชน ผ่านพิธีกรรมความเชื่อ ผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ และป่าจะช่วยชุมชนให้รอดพ้นจากภัยธรรมชาติ และมีน้ำเสียงที่สื่อเน้นว่าเป็น “ฮีโร่” ที่ช่วยปกป้องดูแลป่า ดังปรากฏในตัวอย่าง (21) การพัฒนาของชาวบ้านจึงเป็นไปเพื่อให้ตนเองและป่าได้อยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันได้อย่างพอเพียง

7.4 อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม: ป่าคือผู้ให้

อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมาจากความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่ามีความใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ป่าอยู่ในฐานะเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ เนื่องจากป่าคือสถานที่ผลิตอาหาร เป็นแหล่งยารักษาโรค และเป็นสถานที่มอบความสุขหรือความผ่อนคลายให้กับคนในสังคมเมืองจากการท่องเที่ยว ตลอดจนป่าเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตของสังคมไทย เช่น ป่าสามารถป้องกันสภาวะเรือนกระจก ป่ามอบอากาศดี และบรรยากาศสวยงาม ตลอดจนสามารถป้องกันภัยพิบัติที่ไม่สามารถต้านทานได้ ป่าจึงกลายเป็นเกราะป้องกันต่อความร้ายแรงของภัยธรรมชาติ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554, 246) เรียกชุดความรู้เหล่านี้ว่า นิเวศแบบต้นตระหนก เนื่องจากลักษณะการนำเสนอเกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์เกี่ยวกับความอยู่รอดปลอดภัยและความเป็นอยู่หรือความตายของมนุษยชาติอันเป็นผลมาจากความผันผวนทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสร้างความเสียหาย ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์อย่างมหาศาล

ตัวแปรสำคัญที่ทำให้อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมถูกแพร่กระจายแนวความคิดอย่างกว้างขวางคือ การนำกลวิธีสหพหุศาสตร์มาปรับใช้ โดยเฉพาะการกล่าวถึงผลกระทบด้านภัยธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถต้านทานได้ การกล่าวถึงภาวะเรือนกระจก ภาวะโลกร้อน มาประกอบกับการให้ความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ เช่น อุทกภัย น้ำป่าไหลหลาก และความน่ากลัวของธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถหยั่งรู้ล่วงหน้าได้ ในวาทกรรมเกี่ยวกับป่าพบว่า อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมถูกนำมาประยุกต์ใช้จริงและเป็นรูปธรรมอย่างเข้มข้น และเคร่งครัดอย่างมากในวาทกรรมกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากการมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับข้องกับแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2558 ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับป่าเป็นผลทางความคิดที่เชื่อมโยงกับบริบทโลกมากกว่าที่จะเป็นความคิดที่มาจากพื้นที่เฉพาะถิ่น

7.5 อุดมการณ์ด้านสิทธิ: สิทธิของพวกเขา สิทธิของพวกเขา

อุดมการณ์สิทธิเป็นความคิดเกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ขั้นพื้นฐาน เช่น ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม สิทธิการแสดงความคิดเห็น สิทธิเหนือร่างกายตนเอง แต่อุดมการณ์ด้านสิทธิที่ปรากฏในการนำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้เกี่ยวข้องกับกรเรียกร้องสิทธิของกลุ่มบุคคลที่ต่างกัน กลุ่มชาวบ้านเรียกร้องสิทธิของตนเองในการทำกินและอยู่อาศัย และเรียกร้องสิทธิการสืบทอดมรดกจากบรรพบุรุษกับหน่วยงานของภาครัฐ ด้วยท้าวและการสัมภาษณ์ในพื้นที่ได้แสดงให้เห็นน้ำเสียงของประชาชนและชาวบ้านในพื้นที่ป่าที่มองว่ารัฐได้จำกัดสิทธิส่วนดังกล่าวขึ้นไป จากข้อมูลมักพบการอ้างสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการครอบครองที่อยู่อาศัยเป็นเวลานานและเรื่องมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นก่อนที่รัฐจะออกกฎหมายเกี่ยวกับป่า เช่น ระยะเวลาการครอบครองพื้นที่นานกว่า 100 ปี หรือการตกทอดมรดกจากบรรพบุรุษดังที่พบในข่าวหนังสือพิมพ์ อุดมการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนมักผูกโยงกับการสื่อความหมายว่า “ป่าคือมรดกตกทอด” ด้วยท้าวจึงมักนำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ที่เป็นปัญหาของความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน หรือชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากเกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน กล่าวคือ ชาวบ้านอ้างถึง “สิทธิของพวกเขา” ในการอยู่อาศัย และการทำมาหากิน ในขณะที่เจ้าหน้าที่รัฐกลับปฏิเสธ “สิทธิของพวกเขา” ดังกล่าวเหล่านั้น เพราะอ้างว่าสิทธิดังกล่าวไม่เป็นไปตามบัญญัติของกฎหมาย อันเป็นหลักหรือระเบียบของสังคมที่ถือปฏิบัติ ไม่ว่าสิทธิดังกล่าวเป็นความเข้าใจหรือการรับรู้ที่กระทำขึ้นตามประเพณี หรือขาดความเข้าใจที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ระบุไว้ในเอกสารของราชการก็ตาม การอ้างสิทธิที่ต่างกันบนพื้นที่ป่าจึงเหมือนเป็นการแบ่งแยกความเป็น “เรา” และ “เขา” ระหว่าง “ชาวบ้าน” และ “รัฐ” ออกจากกัน

อุดมการณ์ด้านสิทธิที่เกี่ยวข้องกับป่าดังกล่าวแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างรัฐกับชาวบ้าน กล่าวคือ รัฐมีสิทธิและอำนาจอย่างเต็มที่ในการอนุญาตบุคคลใดหรือมอบสิทธิทำกินให้แก่ผู้ใด แม้ชาวบ้านจะอ้างสิทธิในการครอบครองพื้นที่ด้วยความหมายเชิงมรดกตกทอด แต่เมื่ออยู่ภายใต้วาทกรรมกฎหมายอำนาจจึงเป็นของรัฐ แต่เมื่อเป็นวาทกรรมสื่อ หรือวาทกรรมของชาวบ้านในพื้นที่ ก็พบว่ามีความพยายามที่จะต่อรองอำนาจและอ้างสิทธิอันชอบธรรมในการจัดการพื้นที่ป่า ด้วยการสื่อความหมายว่า ตนเป็นผู้รักษาป่า และการใช้สหบทเรื่องเล่าผ่านการกระทำด้วยการใช้พิธีกรรมความเชื่อก็เป็นหนทางหนึ่งที่พิสูจน์ความคิดว่าด้วยการอ้างสิทธิบนพื้นที่ป่านั้น

7.6 อุดมการณ์สิ่งเหนือธรรมชาติ: ป่าคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

วาทกรรมเกี่ยวกับป่าที่ปรากฏในชุมชนทำให้เห็นว่าป่าเป็นเรื่องของจิตวิญญาณ ป่ามีผีบรรพบุรุษที่ล่องลับสิงสถิตย์อยู่ในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนเชื่อว่าวิญญาณผีบรรพบุรุษมีบทบาทเป็นผู้พิทักษ์รักษาป่า ไม่เพียงเท่านั้นยังตีความไปถึงว่าเป็นผู้ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน

อุดมการณ์สิ่งเหนือธรรมชาติแม้จะเป็นเรื่องความเชื่อ แต่ก็มีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจและวิถีปฏิบัติของชุมชน กลวิธีสหพหุมีส่วนช่วยประกอบสร้างให้อุดมการณ์สิ่งเหนือธรรมชาติมีความเข้มแข็งขึ้น เมื่อประกอบเข้ากับความเชื่อและเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ผ่านพิธีกรรมที่กระทำกับต้นไม้และป่าไม้ เช่น การบวชต้นไม้ การทำพิธีทานสลากขมพู รวมไปถึงการเล่าเรื่องด้วยความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณ การกล่าวถึง “เจ้าป่าเจ้าเขา” ที่ทำให้เกิดการหลงป่าสำหรับผู้ที่ไม่เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ประจำป่า จึงทำให้อุดมการณ์สิ่งเหนือธรรมชาติกลายเป็นสิ่งจับต้องได้และมีที่ทางขึ้นมาในวาทกรรมเกี่ยวกับป่า

ภายใต้อุดมการณ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ป่าถูกนำเสนอเพื่อสร้างความหมายอย่างมีนัยสำคัญว่าเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็นพื้นที่ที่มีเจ้าของเชิงจิตวิญญาณ แม้อุดมการณ์นี้จะดูเหมือนเป็นอุดมการณ์เฉพาะกลุ่มและอาจตรงข้ามกับอุดมการณ์การพัฒนา อุดมการณ์วิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อและฐานคิดเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติก็ถูกแสดงออกผ่านสื่อหลายรูปแบบ วาทกรรมสื่อก็มักกระจายตัวบทเรื่องเล่าด้านนี้ให้กว้างขวางขึ้น วาทกรรมของชุมชนในพื้นที่ที่ใช้กิจกรรมและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ให้มีมิติของความเข้มข้นและจริงจัง ความหมายของป่าจากอุดมการณ์สิ่งเหนือธรรมชาติจึงนับว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งของชาวบ้านและชุมชนที่นิยามความหมายของป่าให้มีความเฉพาะตัว เพื่อต่อรองและช่วงชิงพื้นที่ทั้งในแง่พื้นที่เชิงกายภาพของป่าในชุมชนจริงและพื้นที่ทางความหมายในการสื่อสาร เพื่อให้ตนมีสิทธิในการจัดการพื้นที่ป่าได้ แม้จะเป็นเพียงอำนาจเชิงประเพณีและความเชื่อก็ตาม

8. สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้มุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าที่ปรากฏในวาทกรรมของรัฐ วาทกรรมสื่อ และวาทกรรมในชุมชน โดยใช้แนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่ออธิบายถึงความคิดที่เป็นเบื้องหลังทำให้การสื่อความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับป่าแตกต่างกัน จนกลายเป็นประเด็นปัญหาที่สร้างความขัดแย้งระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลขึ้น

การวิเคราะห์ตัวบทในงานวิจัยนี้ ได้แก่ ตัวบทประเภทกฎหมาย ตัวบทประเภทข่าว และตัวบทสัมภาษณ์ของคนในพื้นที่ ทำให้เห็นวิธีการสื่อสารและการเรียบเรียงตัวบทเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ที่แตกต่างกันตามภาคปฏิบัติกรวาทกรรมของผู้ผลิตตัวบทแต่ละประเภทนั้น

งานวิจัยนี้ทำให้เห็นว่าความหมายเกี่ยวกับป่าออกมาหลายทิศทางนั้น มีกลวิธีทางภาษาเป็นเครื่องมือที่ผู้ผลิตตัวบทใช้สื่อและสร้างความหมายผ่านอุดมการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ van Dijk (2008) นำเสนอไว้ กลวิธีการอ้างถึง การใช้ภาคแสดง การขยายความ การใช้สหพหุและกลวิธีการเปรียบเทียบ นับเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ป่าหรือป่าไม้มีตัวตนที่โดดเด่นตามแง่มุมต่าง ๆ ซึ่ง

สัมพันธ์กับอุดมการณ์ที่ต่างกัน อุดมการณ์ที่พบจากงานวิจัยนี้ ได้แก่ *อุดมการณ์ความมั่นคง* *อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม* *อุดมการณ์ทุนนิยม* *อุดมการณ์พัฒนา* *อุดมการณ์สิทธิ* และ *อุดมการณ์* *สิ่งเหนือธรรมชาติ* มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอความหมายเกี่ยวกับป่าผ่านสื่อสาธารณะ และการสื่อความหมายเกี่ยวกับป่าในพื้นที่ ลักษณะวาทกรรมเกี่ยวกับป่าในสังคมไทยที่ปรากฏ มีบางส่วนที่ขัดแย้งกัน และมีบางส่วนที่มีความกลมกลืนทางความหมายกัน ส่วนที่ขัดแย้งกัน เป็นส่วนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม เช่น อุดมการณ์ความมั่นคงที่ต่างฝ่ายต่างเข้าใจ ต่างกันระหว่างความมั่นคงของชาติกับความมั่นคงของชีวิต ฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องการความมั่นคงของชาติ คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงและสืบทอดต่อไปจนรุ่นลูกหลานในอนาคต เป็นการรักษาไว้เพื่อความมั่นคงของบ้านเมือง ในขณะที่ความมั่นคงของชาวบ้าน หรือกลุ่มนายทุน ต้องการความมั่นคงของชีวิตในการประกอบอาชีพ หรือการสร้างรายได้ในปัจจุบัน อุดมการณ์ด้านสิทธิสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับป่าที่ทำให้เกิดการแยกพวก “เรา” และ “เขา” ออกจากกัน ความคิดเรื่อง “พวกเรา (US)” และ “พวกเขา (THEM)” จึงมิได้เกิดจากความคิดเรื่องเชื้อชาตินิยม (racism) ดังที่ฟานไดก์เสนอไว้ แต่ในที่นี้เป็นเรื่องของการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ป่า

วาทกรรมเกี่ยวกับป่าของไทยทำให้เห็นว่าการสื่อความหมายของป่าเลื่อนไหลไปตามมุมมองและวิถีปฏิบัติที่ต่างกันของแต่ละกลุ่มบุคคล ไม่ว่าจะป่าในวาทกรรมหรือป่าในสถานที่ ล้วนแล้วแต่มีความหมายเมื่อต้องสื่อผ่านกิจกรรมของบุคคล เมื่อบุคคลมีกิจกรรมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่างกัน การสื่อความหมายเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ต่างกันด้วย สกอลลอนและคณะ (Scollon et al., 2012) ได้ชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารที่ต่างกลุ่มต่างวงการ หรือที่เขาเรียกว่า ระบบวาทกรรม (discourse system) ย่อมส่งผลต่อการสื่อสารระหว่างกัน ความขัดแย้งกัน ความไม่เข้าใจกันก็เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากระบบวาทกรรมที่ต่างกันนี้ วาทกรรมกฎหมายสะท้อนวิถีชีวิตประจำวันแบบดั้งเดิมในสังคมไทย ซึ่งเป็นภาพการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ภาคแสดงหลักๆ เช่น *เก็บ กิน จับ ใช้สอย ซ่อมแซม* การอ้างถึงด้วยหน่วยงานบังคับใช้ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ใช่ผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตซ้ำใหม่ ในขณะที่วาทกรรมข่าวกลายเป็นพื้นที่ที่สื่อถึงการปะทะกันระหว่างรัฐกับชาวบ้านและกลุ่มทุน สภาพของป่าหรือป่าไม้ถูกนำเสนอในแง่ของการทำลาย การเปลี่ยนแปลงสภาพ การรุกราน ด้วยการใช้อีกภาคแสดง *ถาง บุกรโค่น เผ้ว ตัด รุก และทำลาย*

ส่วนการใช้การอ้างถึงบังคับป่าเป็นพื้นที่ของการจัดการเพื่อรองรับความต้องการของกลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ป่าถูกแบ่งออกเป็นพื้นที่รองรับวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน พื้นที่การเกษตร พื้นที่อนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติ แหล่งที่มีความหลากหลายทางนิเวศ เป็นต้น พื้นที่ดังกล่าวตกอยู่ภายใต้ความควบคุมของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นสำคัญ รัฐจึงมีบทบาทอย่างมากในการเข้าดูแล แก้ไข และปกป้องผ่านการใช้อำนาจวาทกรรมเกี่ยวกับป่าจากตัวบทกฎหมาย ทั้งนี้ การที่หน่วยงานราชการเข้ามาจัดการพื้นที่ และสอดคล้องกับอุดมการณ์ความ

มันคงและอุดมการณ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักของสังคม การจัดการกับธรรมชาติและสร้างผลลัพธ์ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยทำให้ความหมายป่าในแง่ของการอนุรักษ์ธรรมชาติมีความชอบธรรมยิ่งขึ้น

กลวิธีการอ้างถึงยังทำให้ป่ามีความหมายเกี่ยวกับทรัพยากรชนิดหนึ่งที่สามารถขับเคลื่อนกลไกทางเศรษฐกิจของประเทศได้ มีการกล่าวถึงทรัพยากรที่แสดงถึงมูลค่า มีราคาเงินตรา เช่น ไม้พะยุง ไม้มะค่า และมักจะถูกทำลายโดยกลุ่มของชาวบ้านและนายทุน ในขณะที่มีต้นไม้บางประเภท ไม่สามารถนับรวมในความหมายที่เกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้เชิงเศรษฐกิจได้ เช่น ยางพารา กะหล่ำปลี มันสำปะหลัง เป็นต้น แต่กลับมีความหมายเมื่อปรากฏในวาทกรรมของชาวบ้านในพื้นที่พืชผลทางการเกษตรหรือสิ่งที่มีอยู่แล้วโดยทั่วไปตามธรรมชาติ เช่น น้ำผึ้ง ลูกชิต รังมด หวาย เปลือกไม้ ข้าวโพด ข้าวเหนียว ยางพารา ฯลฯ ถูกนับรวมอยู่ในความหมายของป่าด้วย นอกจากนี้ ความโดดเด่นของกลวิธีสหบท ทำให้พบว่าความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้ถูกขยายแหว่งทางความหมายเพิ่มมากขึ้น โดยอาศัยมิติต่างๆ เช่น มิติสถาบันชาติและพระมหากษัตริย์ องค์ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีบทบาทอย่างมากในอุดมการณ์ความมั่นคง อุดมการณ์พัฒนา อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม ความหมายเกี่ยวกับป่าหรือป่าไม้จึงไปควบคู่กันกับภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ภาวะเรือนกระจก ภาวะโลกร้อน ไฟป่า อุทกภัย ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้น สถาบันกษัตริย์ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างความรู้สึกรักความมั่นคงของชาติ ความเป็นปึกแผ่น ในขณะที่วาทกรรมของชาวบ้านในพื้นที่กลับใช้กลวิธีสหบทในการสร้างอำนาจต่อรองและการอ้างสิทธิบนพื้นที่ป่าผ่านความเชื่อเหนือธรรมชาติที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมและกิจกรรมที่บ่งชี้เชิงอนุรักษ์และปกป้องผืนป่า

สิ่งที่น่าสนใจจากงานวิจัยนี้ก็คือ การสร้างความแข็งแกร่งทางความหมายในเชิงอนุรักษ์และปกป้องป่าพบว่าการใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ตัดไม้ทำลายป่า หรือแนวทางของพุทธศาสนา เช่น การบวชต้นไม้ หรือการสร้างความเข้าใจเรื่องจิตวิญญาณ ว่าป่าคือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีเจ้าป่าเจ้าเขาหรือผีบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ ความเข้าใจเช่นนี้ได้ทำให้ไม่เกิดข้อพิพาทในทางปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป กลวิธีการสร้างความหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าหรือป่าไม้ อาจสร้างความกลมกลืนทางความหมายที่ทุกฝ่ายในสังคมยอมรับและเข้าใจความหมายสอดคล้องกัน ความหมายเกี่ยวกับป่าแม้จะแตกต่างกันและมีอุดมการณ์ต่างกันก็ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แต่ในทางตรงข้าม การนำเสนอเกี่ยวกับป่าด้วยความหมายที่ไม่ลงรอยกันและมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ต่างกันระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง แม้เป็นอุดมการณ์เดียวกัน เช่น อุดมการณ์มันคง ก็สร้างความพิพาทกันได้ ดังนั้นภาษาและอุดมการณ์ในวาทกรรมเกี่ยวกับป่านั้นว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมากที่จะทำให้เกิดความเข้าใจประเด็นปัญหาและข้อขัดแย้งเกี่ยวกับป่าในสังคมไทย และน่าจะเป็นแนวทางที่จะช่วยให้เกิดการหาหนทางแก้ไขข้อขัดแย้งได้บ้างไม่มากก็น้อย

เอกสารอ้างอิง/References

- กมลธรรม ชื่นพันธ์. (2539). การศึกษาคำศัพท์เกี่ยวกับป่าชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวเมี่ยน (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์. (2543). ปริศนาเกี่ยวกับคนกลุ่มน้อยในประเทศไทย การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทิมา อังคพณิชกิจ. (2562). การวิเคราะห์ข้อความ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จันทิมา เอี่ยมานนท์. (2549). การศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอดส์ในสังคมไทยตามแนวปฏิพนธ์วิเคราะห์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ดีอณา คาซา (2557). การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นเกาหลีในนิตยสารบันเทิงเกาหลีที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). วรรณคดีสี่เที่ยว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: นาค.
- มติชนออนไลน์. (สิงหาคม 2558). “ยายวัย 70 ปีมีเงิน ถูกป่าไม้ยึดที่ดินมรดกทำกินมาเกือบ 100 ปี อ้างนโยบายทางคืนผืนป่า.” สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1440219645
- ศยามล ไกยูรวงศ์ และพรพนา ก้วยเจริญ (บรรณาธิการ). (2548). การเมืองป่าไม้ไทยยุคหลังสัมปทาน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชีวิตและฟื้นฟูธรรมชาติ.
- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล. (16 ธันวาคม 2557). ความเฟื่องฟูและความตกต่ำของขบวนการสิทธิชุมชน ดิน-น้ำ-ป่า. วิชาษา, 2557, 17-23.
- สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ. (2557). ชาตินิยมในแบบเรียนไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ). (2536). ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

- อัจฉรา รักยุติธรรม. (2556). *พื้นที่สูงท่ามกลางการช่วงชิง: ความหมายของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และอัตลักษณ์ของชาวนานบนพื้นที่สูง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และมิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2558). *วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เอกชัย เอื้อธารพิสิฐ. (2545). *สวนสัตว์: มายาคติว่าด้วยธรรมชาติและสัตว์ป่า* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- Bloor, M., & Bloor, T. (2007). *The Practice of Critical Discourse Analysis: An Introduction*. London: Hodder Arnold.
- Fennell, D. A. (2008). *Ecotourism: An Introduction* (3rd edition). London: Routledge.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- Greider, T., & Garkovich, L. (1994). Landscapes: The social construction of nature and the environment. *Rural Sociology*, 59(1), 1-24.
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1985). *Language: Context and Text*. Burwood, Vic: Deakin University.
- Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: the Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. (2014). *Introduction to Functional Grammar* (4th edition). London: Routledge.
- Johnstone, B. (2008). *Discourse Analysis* (2nd edition). Malden, MA: Blackwell.
- Mesthrie, R. (2001). Critical Sociolinguistics: Approaches to language and power. In Mesthrie, R., Swann, J., & Leap, W. (Eds.). *Introducing Sociolinguistics* (pp. 309-343). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Schiffrin, D., Tannen, D., & Hamilton, H. (2003). Introduction. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. Hamilton (Eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (pp.1-10). Blackwell: Oxford.
- Scollon, R., Scollon, S. W., & Jones, R. H. (2012). *Intercultural Communication: An Discourse Approach* (3rd edition). London: Wiley-Blackwell.
- Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. London: Routledge.

- van Dijk, T. A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse and Society*, 17(3), 359-383.
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolf, A. S., & Klein, A. J. (2007). Enter the working forest: Discourse analysis in the northern forest. *Geoforum*, 38, 985-998.
- Wood, T. J. (2004). *Communication theories in action: An introduction*. Boston: WADSWORTH.